

**LIETUVOS RESPUBLIKOS SPECIALIŲJŲ TYRIMŲ TARNYBOS
KORUPCIJOS RIZIKOS ANALIZĖS IŠVADA AB „ENERGIJOS SKIRSTYMO
OPERATORIAUS“ PRIJUNGIMO PASLAUGŲ TEIKIMO PROCESUOSE**

2025 m.

TURINYS

1. APIMTIS IR METODAI	2
IŠVADOJE NAUDOJAMOS SĄVOKOS IR SUTRUMPINIMAI	3
2. ĮŽANGA.....	5
3. KORUPCIJOS RIZIKA PRIJUNGIMO PASLAUGŲ TEIKIMO PROCESUOSE	8
3.1. Ribotas ESO viešai skelbiamos techninės informacijos prieinamumas ir nepakankamos prijungimo paslaugų preliminarinių kainų skaičiuoklės galimybės (kita antikorupcinė pastaba)	9
3.2. Neišsamus prijungimo sąlygų reguliavimas gali sudaryti sąlygas pertekliniams techniniams reikalavimams ir nepagrįstoms prijungimo paslaugų kainoms (kritinė antikorupcinė pastaba)	14
3.3. Laisvų galių rezervavimo sistema gali sudaryti sąlygas piktnaudžiavimui ir apriboja tinklų prieinamumą kitiems klientams (kritinė antikorupcinė pastaba)	20
3.4. Ydingas prijungimo kainų (įkainių) nustatymo ir perskaičiavimo teisinis reguliavimas gali didinti korupcijos riziką (kritinė antikorupcinė pastaba)	26
3.5. ESO darbuotojų privatus interesai su ESO rangovais gali kelti korupcijos rizikas (kita antikorupcinė pastaba)	34
4. MOTYVUOTOS IŠVADOS (PASTABOS) IR REKOMENDACINIO POBŪDŽIO PASIŪLYMAI	40
6. NAUDOTŲ TEISĖS AKTŲ, KITOS INFORMACIJOS IR DOKUMENTŲ SĄRAŠAS	47

1. APIMTIS IR METODAI

Korupcijos rizikos analizės tikslas - antikorupciniu požiūriu įvertinti valstybės ar savivaldybės veiklos sritį ar procesą, apimančius vieno ar kelių viešojo sektoriaus subjektų veiklą, siekiant nustatyti korupcijos rizikos veiksnius, galinčius sudaryti prielaidas darbuotojams ar kitiems asmenims padaryti korupcinio pobūdžio teisės pažeidimus ir pateikti rekomendacinio pobūdžio pasiūlymus, skirtus nustatyti korupcijos rizikai sumažinti ir (ar) korupcijos rizikos veiksniams pašalinti, valstybės ar savivaldybės veiklos sričiai ar procesui, taip pat viešojo sektoriaus subjekto (-ų) veiklai skaidrinti¹.

Korupcijos rizikos analizės uždaviniai: 1) nustatyti teisinio reglamentavimo trūkumus, kurie sudaro prielaidas korupcijai pasireikšti; 2) išanalizavus praktinę procedūrų vykdymą, nustatyti teisės aktų įgyvendinimo problemas, susijusias su korupcija; 3) pasiūlyti korupcijos riziką ir (ar) jos veiksnius mažinančias priemones².

Objektas – Prijungimo paslaugų teikimo procesai.

Subjektas – AB „Energijos skirstymo operatorius“ (toliau – ESO).

Analizuojamas laikotarpis – nuo 2021 m. sausio 1 d. iki 2023 m. gruodžio 31 d.

Duomenų rinkimo ir vertinimo metodai:

1. Teisės aktų ir subjektų pateiktos informacijos, duomenų, dokumentų turinio analizė (analizuoti ir vertinti teisės aktai, dokumentai ir kiti informacijos šaltiniai nurodomi šios išvados 2 priede).
2. Teisės aktų reikalavimų analizuojamose srityse praktinio įgyvendinimo ir taikomos darbo praktikos analizė.
3. Interviu ir susirašinėjimo (tarnybiniu elektroniniu paštu almantas.gudonis@stt.lt ir kitomis elektroninio ryšio priemonėmis) su subjektų atsakingais asmenimis gautų duomenų analizė.
4. Viešai skelbiamos informacijos stebėjimas ir analizavimas (subjektų ir kitose interneto svetainėse, žiniasklaidoje ir kituose viešuose informacijos šaltiniuose pateikiama analizei aktuali informacija).

Korupcijos rizikos analizės išvados padarytos remiantis nurodytų dokumentų, duomenų ir kitų šaltinių analize, įvertinus:

- 1) Išvadas dėl korupcijos pasireiškimo tikimybės.
- 2) Sociologinių tyrimų duomenis.
- 3) Galimybę vienam darbuotojui priimti sprendimus analizuojamose srityse.

¹ KRA atlikimo tvarkos aprašo 2 punktas.

² KRA atlikimo tvarkos aprašo 3 punktas.

- 4) Darbuotojų savarankiškumą priimant sprendimus ir sprendimų priėmimo diskreciją.
- 5) Darbuotojų ir padalinių priežiūros ir kontrolės lygį.
- 6) Atliekamos veiklos dokumentavimo reikalavimus.
- 7) Teisinio reguliavimo sistemą.
- 8) Veiklos dokumentų viešumą ir prieinamumą visuomenei.

Jeigu Analizės subjektai prašomų pateikti dokumentų ar duomenų nepateikė, buvo laikoma, kad jų nėra.

IŠVADOJE NAUDOJAMOS SĄVOKOS IR SUTRUMPINIMAI

AIE – atsinaujinančių išteklių energija

AIE elektrinė – Atsinaujinančius energijos išteklius naudojanti elektrinė.

AIE elektrinių prijungimo paslaugos – gaminančių vartotojų ir gamintojų prijungimo paslaugos.

Gaminantis vartotojas – klientas, kuris sudarė sutartį su ESO dėl AIE elektrinių prijungimo ir tam reikalingos galios suteikimo, elektros energijos gamybos savo ūkio reikmėms ir perteklinės energijos tiekimo į tinklą.

Gamintojas – klientas, kuris sudarė sutartį su ESO dėl AIE elektrinių prijungimo ir tam reikalingos galios suteikimo, elektros energijos gamybos savo ūkinės veiklos reikmėms arba siekiant pagamintą energiją parduoti kitiems vartotojams naudojant tinklą.

Įrenginių prijungimo paslaugos - naujo vartotojo prijungimo, įskaitant šilumos siurblius, automobilių įkrovimo stotelių, ir galios didinimo paslaugos.

Prijungimo paslaugų klientas arba klientas – fizinis ar juridinis asmuo, kuris pateikė ESO paraišką prijungimo paslaugoms gauti ir pasirašė su ESO prijungimo paslaugos teikimo sutartį.

Prijungimo paslaugos – visos ESO teikiamos prijungimo prie tinklo arba jo pertvarkymo paslaugos pagal kliento poreikius: 1. Vartotojų įrenginių pirmojo prijungimo ir laikino vartotojo prijungimo prie elektros tinklų (toliau atskirai – naujo vartotojo prijungimo paslauga); 2. Esamo vartotojo leistinos naudoti galios didinimo (toliau atskirai – galios didinimo paslauga); 3. ESO priklausančių skirstomųjų tinklų, kliudančių statinių statybai ar dėl kitų priežasčių, rekonstravimas ar perkėlimas (toliau atskirai – įrenginių perkėlimo paslauga); 4. Buitinių vartotojų AIE elektrinių ir elektros energijos kaupimo įrenginių prijungimo prie elektros tinklų paslaugos (toliau atskirai – gaminančių vartotojų prijungimo paslauga); 5. Nebuitinių vartotojų AIE elektrinių ir elektros energijos kaupimo įrenginių prijungimo prie elektros tinklų paslaugos (toliau atskirai – gamintojų prijungimo paslauga).

Prijungimo sąlygos – ESO pagal Prijungimo paslaugų klientų paraiškas išduodamos techninės sąlygos, nustatančios privalomuosius elektros tinklų tiesimo, pertvarkymo ir (ar) plėtros reikalavimus, prijungiant vartotojo, gamintojo, asmens, pageidaujančio prijungti energijos kaupimo įrenginius, gaminančio vartotojo ar asmens, siekiančio tapti gaminančiu vartotoju, elektros įrenginius prie tinklo, įrengiant naujus tinklus nenumačius vartotojų ar teikiant kitas prijungimo paslaugas.

Tinklas – ESO valdomas elektros energijos skirstymo tinklas.

Tinklo plėtra – tinklo objektų (330 kV, 110 kV, 35 kV, 10 kV, 0,4 kV oro ar kabelių linijų, 330/110/10 kV, 110/35/10(6) kV, 110/10(6) kV, 35/10 kV transformatorių pastočių, skirstomųjų punktų ir (ar) transformatorių, kabelių skirstomųjų spintų) įrengimas, keitimas, rekonstravimas ar panašūs techninio tinklo parengimo darbai.

Kitos šioje išvadoje vartojamos sąvokos suprantamos kaip jos apibrėžtos Lietuvos Respublikos energetikos įstatyme (toliau – EI), Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatyme (toliau – EEI) ir Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatyme (toliau – AIEI).

2. IŽANGA

ESO yra Lietuvos elektros energijos ir gamtinių dujų skirstymo tinklo operatorius, kuris atsakingas už elektros energijos skirstymo tinklus iki vartotojų, gamintojų ar perdavimo tinklų įrenginių prijungimo taško bei už jų saugumą, patikimumą, eksploatavimą, priežiūrą, valdymą bei plėtojamą atsižvelgiant į skirstymo tinklų naudotojų poreikius. ESO priklauso tarptautinei energetikos bendrovei AB „Ignitis grupė“, vienai didžiausių energetikos įmonių grupių Baltijos šalyse. AB „Ignitis grupė“ yra bendrovė patronuojanti ESO, kuri valdo 100 proc. ESO akcijų, Lietuvos Respublikai nuosavybės teise priklauso 74,99 proc. AB „Ignitis grupė“ akcijų, suteikiančių daugiau kaip 1/2 balsų visuotiniame akcininkų susirinkime. ESO aptarnauja apie 1,9 mln. klientų elektros energetikos sektoriuje visoje Lietuvoje, prižiūradama 65,3 tūkst. km² elektros energijos skirstomųjų tinklų teritoriją, kurią sudaro daugiau nei 130 tūkst. km elektros oro ir kabelių linijų. Įmonė yra įtraukta į nacionaliniam saugumui svarbių įmonių sąrašą, o jos veikla yra strategiškai reikšminga valstybės energetikos sektoriui³.

ESO pajamos ir kitos pajamos 2021–2023 m. laikotarpiu pagal viešai skelbiamą ESO finansinių ataskaitų informaciją sudarė 1 814 mln. Eur, iš kurių 1 643 mln. Eur gauta elektros segmente (90,6 proc. visų pajamų) bei 36 mln. Eur gauta bendrai elektros ir dujų naujų vartotojų prijungimo ir galios padidinimo mokesčių pajamų (1,9 proc. visų pajamų), likusi dalis – gautos pajamos gamtinių dujų segmente⁴.

Viešai skelbiamais duomenimis, ESO pelningumas išaugo 2023 metais: 2023 m. grynasis pelnas sudarė 154,5 mln. Eur (2022 m. – 31,1 mln. Eur), o grynasis pelningumas padidėjo iki 26,05 proc. (2022 m. – 4,56 proc.)⁵.

1 pav. ESO Veiklos rodikliai 2021-2023 m.

Metai	2021	2022	2023
Pardavimo pajamos	533 134 000 €	681 860 000 €	593 041 000 €
Pelnas (nuostoliai) prieš mokesčius	56 807 000 €	30 825 000 €	170 280 000 €
Pelningumas prieš mokesčius	10,66 %	4,52 %	28,71 %

³ Lietuvos Respublikos strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių bei kitų nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių įmonių įstatymo 2 priedas.

⁴ ESO pateikti suteiktų prijungimo paslaugų suvestiniai duomenys 2021-2023 metais.

⁵ ESO pajamos ir pelnas, prieiga internete: https://rekvizitai.vz.lt/imone/energijos_skirstymo_operatorius/apyvarta/. STT pastaba: ESO paaiškino, kad „2023 m. ESO pelningumo padidėjimo tendencija stebima dėl skirtumo, susidariusio tarp prognozuotas elektros energijos įsigijimo kainos nustatant elektros energijos skirstymo paslaugų kainų viršutines ribas ir faktinės elektros energijos įsigijimo kainos. Atitinkamai ESO koreguotas grynasis pelnas 2023 m. sudarė 59,2 mln. Eur (eliminavus reguliacinius skirtumus dėl prognozuotos didesnės elektros įsigijimo kainos), o 2022 m. – 45,1 mln. Eur, tai yra išaugo 14 mln. Eur. Už 2023 metus susidaręs pelno perviršis jau grąžinamas elektros skirstymo klientams, t. y. įvertintas nustatant 2024 m. ir vėlesnių metų elektros energijos skirstymo kainas“.

Metai	2021	2022	2023
Grynasis pelnas (nuostoliai)	50 031 000 €	31 124 000 €	154 468 000 €
Grynasis pelningumas	9,38 %	4,56 %	26,05 %
Nuosavas kapitalas	627 657 000 €	607 469 000 €	731 241 000 €
Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai		1 439 396 000 €	1 465 510 000 €
Ilgalaikis turtas	1 711 367 000 €	1 863 518 000 €	2 093 452 000 €
Trumpalaikis turtas	108 087 000 €	183 347 000 €	103 299 000 €

ESO 2021-2023 m. suteikė prijungimo paslaugas 164 407 prijungimo paslaugos klientams. Dalis prijungimo paslaugų klientų (535 vnt., 0,3 %) ESO teikiamomis prijungimo paslaugomis buvo nepatenkinti ir teikė skundus ESO ir Valstybinei energetikos reguliavimo tarybai (toliau – VERT) dėl ESO teikiamų paslaugų suteikimo preliminarios kainos kainodaros skaidrumo, jos apskaičiavimo bei perskaičiavimo pagrįstumo⁶. Taip pat, per analizuojamą laikotarpį, vyko 32 teisminiai ginčai teismuose, tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su prijungimo paslaugomis, vienoje byloje ESO atžvilgiu buvo priimtas iš dalies nepalankus teismo sprendimas.

Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (toliau – STT) 2020-2023 metais antikorupcinio požiūriu vertino ESO paslaugų teikimo teisinį reguliavimą ir antikorupcinio vertinimo išvadose⁷ teikė pastabas ir pasiūlymus Energetikos ministerijai, VERT ir ESO dėl korupcijos rizikos norminiame prijungimo paslaugų teikimo teisiniame reguliavime. Paskutinėje STT antikorupcinio vertinimo 2023-06-19 išvadoje Nr. 4-01-5098 buvo teiktos su šios analizės objektu susijusios pastabos ir pasiūlymai dėl nepakankamai detalaus išankstinių prijungimo sąlygų dėl skirstomųjų tinklų plėtros (rekonstravimo/atnaujinimo), pateikiamų tinklo naudotojui, informacijos turinio, tinklo laisvų pajėgumų rezervavimo be rekonstrukcijos tvarkos, sąlygų ir jų didinimo procedūros, kai būtina rekonstruoti tinklus, reglamentavimo, neaiškaus ESO skelbiamų planuojamų 0,4-10 KV tinklo objektų rekonstravimo sąrašo ir pan., į kurias buvo atsižvelgta iš dalies. Nors korupcijos rizika teisiniame prijungimo paslaugų reguliavime 2024 m. buvo sumažinta, tačiau nustatyti papildomi tobulintini aspektai.

⁶ STT pastaba: ESO ir VERT pateiktais duomenimis 2021-2023 m. ESO gavo 535 prijungimo paslaugų klientų skundus dėl prijungimo prie tinklų, VERT gavo 305 vartotojų skundus/prašymus dėl prijungimo, iš kurių daugiau nei 80 proc. buvo skundai dėl prijungimo paslaugų teikimo

⁷ STT antikorupcinio vertinimo išvados: 2023-06-19 Nr. 4-01-5098, prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/af2ad1220e7711ee9ac6bb8cb9c06455?positionInSearchResults=116&searchModelUUID=7d0ba928-ea8b-4c88-a08b-626148160e57>; 2022-12-15 Nr. 4-01-10092, prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/e3edf2c07c5511edbdcebd68a7a0df7e?positionInSearchResults=167&searchModelUUID=7d0ba928-ea8b-4c88-a08b-626148160e57>; 2020-12-29 Nr. 4-01-10821, prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/0b62bec04a7211ebb394e1efb98d3e67?positionInSearchResults=333&searchModelUUID=7d0ba928-ea8b-4c88-a08b-626148160e57>

ESO teikiamų prijungimo paslaugų galimos problemos buvo nagrinėjamos ir viešai žiniasklaidoje, įskaitant problemas dėl preliminarios prijungimo paslaugos kainodaros pagal ESO faktiškai patirtas sąnaudas (išlaidas), kurios dėl ESO rangovų atliekamų darbų ir pagal juos nustatytų kainų keisdavosi ne vieną kartą⁸.

STT 2025 metais energetikos sričiai dėl jos reikšmės nacionaliniam saugumui skiria prioritetinį dėmesį⁹.

Atlikę korupcijos rizikos analizę nustatėme, kad egzistuoja korupcijos rizikos ir (ar) rizikos veiksniai ESO teikiant prijungimo paslaugas.

⁸ Pavyzdžiui straipsniai visuomenės informavimo priemonėse, prieiga internete: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/eso-elektros-ivedimo-skaiciuokle-nustebino-reali-suma-desimt-kartu-didesne-664-2140544> https://diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/eso-lupikauja-israse-tris-kartus-didesne-saskaita-1120437#google_vignette https://m.kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/eso-reketas-uz-paslaugas-reikalauja-primoketi-1145816#google_vignette <https://www.delfi.lt/verslas/energetika/saules-elektrine-isirenge-gyventojai-prakalbo-apie-problemas-issikaseme-sau-duobe-120009501> <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/problemos-su-eso-nesibaigia-elektros-nesulaukianciu-gyventoju-vis-daugeja-bet-teisininkas-geru-ziniu-neturi-664-1947034> <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2497835/eso-paslaugomis-nusivyle-klientai-skundziasi-ilgais-terminais-ir-neaiskia-kainodara> STT pastaba: Informacija, pateikiama viešojoje erdvėje, panaudota tik vertinant galimas rizikas, tačiau ji nenaudojama teisiniam pažeidimų kvalifikavimui ir neturi savarankiškos įrodomosios galios.

⁹ STT 2025 m. prioritetinės veiklos sritys, prieiga internete: <https://stt.lt/apie-stt/stt-prioritetines-sritys/7492>

3. KORUPCIJOS RIZIKA PRIJUNGIMO PASLAUGŲ TEIKIMO PROCESUOSE

Visus ESO teikiamų prijungimo paslaugų teikimo procesus galima būtų suskirstyti į 16 veiksmų:

2 pav. ESO prijungimo paslaugų procesai¹⁰

Prijungimo paslaugų teikimo 1, 5, 6, 7 ir 13 veiksmuose nepriklausomai nuo to kokia prijungimo paslauga teikiama pastebima didžiausia korupcijos pasireiškimo rizika, dėl kurios teikiamos antikorpacinės pastabos šioje išvadoje.

Atlikę korupcijos rizikos analizę nustatėme šiuos korupcijos rizikos veiksnius ESO teikiamų prijungimo paslaugų teikimo procesuose:

¹⁰ STT pastaba: ne visi 16 prijungimo paslaugų procesų veiksmų taikomi ESO teikiant visų rūšių prijungimo paslaugas:
 1) Naujo kliento pajungimo ir galios didinimo paslaugai taikomi šie veiksmai eilės tvarka: 11, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 13, 14 ir 15;
 2) Įrenginių iškėlimo paslaugos atveju taikomi šie veiksmai eilės tvarka: 2, 5, 10, 7, 8, 9, 11, 12, 16, 13, 14 ir 15;
 3) Standartinio gaminančio vartotojo elektros įrenginių prijungimo iki 100kW paslaugos atveju taikomi šie veiksmai eilės tvarka: 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 13, 14, 15 ir 16;
 4) AIE elektrinių prijungimo, kai reikalingas kėtinimų protokolas, paslaugos atveju taikomi šie veiksmai eilės tvarka: 2, 3, 4, 6, 5, 10, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15 ir 16.
 ESO veikla prijungimo paslaugų procesų veiksmuose, kuriuose pasireiškia korupcijos rizikos veiksniai, nagrinėjami kituose šios išvados skirsniuose.

3.1. Ribotas ESO viešai skelbiamos techninės informacijos prieinamumas ir nepakankamos prijungimo paslaugų preliminarių kainų skaičiuoklės galimybės (kita antikorupcinė pastaba)

ESO interneto svetainėje analizuojamu laikotarpiu buvo prieinama prijungimo paslaugų kainos skaičiuoklė, kuria galėjo naudotis naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo paslaugų klientai¹¹.

ES teisės aktuose ir EEĮ nustatomas pagrindinis ESO teikiamų paslaugų principas: užtikrinti elektros tinklų naudotojams ir paklausos teikėjams nediskriminacines naudojimosi skirstomaisiais tinklais sąlygas, atsižvelgiant į technines paklausos teikimo galimybes ir sąlygas:

Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 5 d. reglamento Nr. (ES) 2019/943¹², 55 straipsnio 1 dalyje nustatytos ESO užduotys teikiant prijungimo paslaugas siekti palengvinti AIE integravimą į tinklą, prisidėti prie skirstymo sistemų skaitmeninimo ir pažangiųjų elektros energijos tinklų diegimo bei sudaryti palankesnes sąlygas tinklo naudotojams patekti į rinkas.

Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 5 d. direktyvos Nr. (ES) 2019/944¹³, 31 straipsnyje valstybėms narėms ir ESO nustatyta pareiga teikiant prijungimo paslaugas, teikti sistemos naudotojams informaciją, kuri jiems reikalinga siekiant turėti efektyvią prieigą prie sistemos bei užtikrinti šių reikalavimų priežiūrą.

Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo (toliau – EĮ) 3 straipsnio 1 dalies 4 punkte nurodoma darni ir tvari energetikos sektoriaus plėtra, diegiant energetikos inovacijas, paremtas išmaniosiomis technologijomis, energetikos skaitmeninimu kaip viena iš bendrųjų energetikos veiklos tikslų.

Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo (toliau – EEĮ) 35 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad ESO privalo teikti elektros tinklų naudotojams informaciją, reikalingą efektyviai prieigai prie skirstomųjų tinklų.

1. Sistemiskai įvertinę informacijos apie prijungimo paslaugas teikimo ESO potencialiems klientams teisinį reguliavimą ir ESO puslapyje prieinamą informaciją, nustatėme, kad ESO sąlygas

¹¹ STT pastaba: ESO paaiškino, kad „Remiantis analizės laikotarpiu 2021-2023 m. galiojusiu teisiniu reguliavimu, skaičiuoklė buvo preliminarinė ir apskaičiuodavo kainą atsižvelgiant į galimą tiesiamą atstumą iki esamos elektros tinklo infrastruktūros. Nuo 2024-04-01 ESO interneto svetainėje prieinama atnaujinta naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo paslaugos skaičiuoklė, kuri buvo patobulinta ir šiuo metu vertina geometrinį atstumą nuo vartotojui numatomos įrengti įvadinės elektros apskaitos spintos iki artimiausios transformatorinės. Tai leidžia prijungimo paslaugų klientui, kuriam paslaugos teikiamos pagal VERT nustatytus fiksuotus įkainius, pateikti objektyviai apskaičiuotą preliminarią prijungimo įmoką“.

¹² 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/943 „dėl elektros energijos vidaus rinkos“, prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:02019R0943-20220623>.

¹³ Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 5 d. direktyva Nr. (ES) 2019/944 dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, kuria iš dalies keičiama Direktyvos 2012/27/ES, prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0944>.

pasinaudoti paslaugų teikimo kainos skaičiuoklėmis ir apskaičiuoti preliminarią kainą sudaro tik daliai ESO potencialių klientų, jiems teikiant tik 2 iš 5 prijungimo paslaugų: naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo paslaugas, kaina skaičiuojama pagal VERT nustatytus įkainius. Visiems kitiems ESO prijungimo paslaugų klientams, kuriems pagal galiojantį teisinį reguliavimą kaina skaičiuojama pagal ESO sąnaudas (išlaidas), galimybės apskaičiuoti preliminarią prijungimo paslaugos kainą nesudarytos iki šiol¹⁴.

2. Atlikę viešuosiuose informacijos šaltiniuose ir ESO klientų pateiktų skundų analizę, nustatėme, kad ESO naujo vartotojo ir galios didinimo paslaugų preliminarios kainos skaičiuoklė, kuria naudojosi ESO klientai, kartais apskaičiuodavo mažesnę kainą nei ESO (išdavus technines sąlygas) prijungimo paslaugų teikimo sutartyje buvo nustatyta preliminari kaina. Pavyzdžiui:

2.1. 15min.lt dienraščio 2023-11-18 straipsnyje „ESO elektros įvedimo skaičiuoklė nustebino: reali suma – dešimt kartų didesnė“, nurodyta, kad sklypą Vilniaus rajone, Riešėje įsigiję potencialūs ESO klientai, prieš įsigydami sklypą, domėjosi dėl elektros 14 kW leistinos galios įvado į sklypą ir naujo vartotojo prijungimo prie tinklo ESO paslaugos suteikimo kainos, ją pasiskaičiavo pasinaudoję viešai skelbiama ESO skaičiuokle. ESO skaičiuoklė parodė potencialiems klientams priimtina 1 300 eurų be valstybinės kompensacijos elektros prijungimo kainą, asmenys įsigijo sklypą, tačiau šiems pateikus paraišką dėl naujo vartotojo prijungimo paslaugos suteikimo, ESO išdavė technines sąlygas ir apskaičiavo preliminarią 23 000 Eur be kompensacijos kainą, kuri viršijo skaičiuokle paskaičiuotą kainą beveik 20 kartų. Potencialūs klientai, remdamiesi ESO skaičiuokle, sumažino savo prisijungimo reikalavimus ir naudodamiesi ESO skaičiuokle pasiskaičiavo gerokai mažesnės galios 5 kW įvado kainą. ESO skaičiuoklė apskaičiavo, kad 5 kW leistinos galios vienfazis įvadas kainuos beveik 1,4 tūkst. eurų, tačiau ESO išdavusi sąlygas nustatė vėl beveik 10 kartų didesnę 13 800 Eur preliminarią naujo vartotojo prijungimo paslaugos suteikimo potencialiems klientams kainą. 15min.lt dienraščio 2023-11-18 straipsnyje ESO atstovai nurodė, kad ESO skaičiuoklė neįvertina esamų techninių tinklo parametrų konkrečioje vietoje tinklo būklės, taip pat nekaupia duomenų ir neatsižvelgia į tai, kokie klientai prijungti, kiek klientų yra prijungimo procese realiu laiku, todėl jos pateikiami duomenys (sumos) netikslūs. Tik pateikus paraišką ir išduodant technines

¹⁴ STT pastaba: ESO paaiškino, kad „ESO skaičiuoklė leidžia suskaičiuoti naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo (iki 500 kW galios ir < 1000 m atstumo iki transformatorinės) paslaugos kainą, nes šių paslaugų prijungimo įmoka skaičiuojama pagal VERT nustatytus įkainius ir priklauso nuo kliento pageidaujamos galios ir atstumo iki artimiausios transformatorinės. Skaičiuokle negalima apskaičiuoti tų prijungimų paslaugų, kurių kaina nustatoma pagal faktines sąnaudas, todėl atsižvelgiant į galiojantį teisinį reglamentavimą, šiuo metu ESO neturi objektyvių galimybių minimaliais kaštais apskaičiuoti preliminarią prijungimo paslaugos kainą visiems potencialiems klientams naudojant prijungimo paslaugų kainos skaičiuoklę“. Paaiškinimas vertintinas kritiškai, nes ESO kaip skirstomųjų tinklų operatorius Lietuvoje, valdantis tinklą, privalo žinoti visus reikalingus duomenis apie tinklą, jo laisvą pajėgumą, prijungimo taškus, numatomą plėtrą, investicijas ir ESO rangovų darbų kainas, tam tikroje vietovėje, tam tikru laikotarpiu, todėl turi gebėti apskaičiuoti preliminarį sąnaudas teikiant bet kokią paslaugą ir privalo sudaryti vienodas nediskriminacines prijungimo prie tinklų paslaugų sąlygas visiems klientams.

sąlygas prijungimo paslaugai, ESO įvertina visas konkrečiam objektui toje vietovėje paslaugai suteikti reikalingas sąlygas, taip pat įvertina, ar teikiant prijungimo paslaugą būtina tinklo rekonstrukcija, todėl prijungimo įmoka nuo naudojančio skaičiuokle paskaičiuotos sumos gali ženkliai varijuoti¹⁵.

Pažymėtina, kad ESO nuo 2022-07-08 klientams pateikia daugiau viešos informacijos apie prijungimo prie tinklų technines galimybes¹⁶. Taip pat 2024-03-18 ESO atnaujino senąją įrenginių prijungimo paslaugų kainos skaičiuoklę ir savo interneto svetainėje skelbia, kad šiuo metu šių 2 įrenginių prijungimo paslaugų (naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo) ESO potencialūs klientai, kuriems paslaugos kaina apskaičiuojama pagal VERT nustatytus įkainius, pasinaudoję naująja skaičiuokle, nurodę pageidaujamos galios dydį kW ir atstumą iki transformatorinės metrais gali apskaičiuoti tikslią paslaugos kainą. Klientų patogumui ESO skaičiuoklėje įdiegė ir virtualų žemėlapi, kuriame galima pažymėti objekto, kurį norimą prijungti prie tinklo ar didinti įvado galią, vietą, ir taip sužinoti paslaugos kainą. Šiuo metu ESO skelbiamoje skaičiuoklėje ir prijungimo sąlygose pateikiami įkainiai jau nesiskiria, yra tikslūs ir paprastai sutampa, nes pasikeitus dedamosioms, kurios lemia galutinę kainą, ją galima tiksliai suskaičiuoti¹⁷.

¹⁵ Prieiga internete: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/eso-elektros-ivedimo-skaiciuokle-nustebino-reali-suma-desimt-kartu-didesne-664-2140544> STT pastaba: ESO paaiškinimas vertintinas kritiškai, kadangi ESO įpareigota pateikti tikslią informaciją klientams apie galimybes vartotojo objektą prijungti prie tinklo. ESO yra dominuojančią padėtį prijungimo paslaugų teikime užimantis paslaugų teikėjas, atsakingas už tinklų kokybę ir būklę, todėl ESO turint informacijos, kur yra objektas, buvo žinomas ne tik atstumas iki artimiausios transformatorinės, tačiau ir informacija apie klientus konkrečioje vietovėje, ar yra konkrečioje geografinėje vietovėje prisijungimui prie tinklo reikalingi pajėgumai, ar reikalinga tinklo rekonstrukcija ir plėtra, norint suteikti prijungimo paslaugą klientui, kokius darbus reikia atlikti, kad klientas būtų pajungtas prie tinklo. ESO sudaro metines rangos darbų sutartis darbams tam tikroje teritorijoje atlikti, todėl ir darbų bei medžiagų kainos paslaugai suteikti taip pat žinomos.

¹⁶ STT pastaba: ESO paaiškino, kad „šiuo metu ESO klientams pateikia daugiau viešos informacijos apie prisijungimo galimybes. ESO nuo 2022-07-08 - EEĮ 39 straipsnio 2⁴ dalies pakeitimo įsigaliojimo - buvo įpareigotas skelbti ir paskelbė elektros energijos gamybos ir energijos kaupimo įrenginių prijungimo prie elektros tinklų galimybių žemėlapi, kuris užtikrina informacijos apie laisvą leistiną generuoti galią prieinamumą“. Paskelbta ESO interneto svetainėje: https://www.eso.lt/lt/verslui/elektra_99/paslaugos-ir-elektros-prietaisu-remontas/elektros-liniju-zemelapiai_2630/transformatoriu-pastociu-laisvu-galiu-zemelapis-gamintojams.html. Siekiant palengvinti naudojamą šiuo žemėlapiu, ESO paskelbė laisvos galios (pralaidumo) perdavimo tinklo ruože patikrinimo įrankį, kuris padeda lengviau ir paprasčiau įvertinti, ar perdavimo tinklo ruože, prie kurio yra prijungtas konkretus objektas, yra laisvos galios. Paskelbta ESO interneto svetainėje: <https://www.eso.lt/web/namams/elektra/laisvos-galios-pralaidumo-ruoze-patikrinimo-irankis/362>. ESO taip pat skelbia ir informacijos apie laisvos leistinos naudoti galios 110/35/10 kV 110/10 bei 35/10 kV transformatorių pastotėse žemėlapi. Paskelbta ESO interneto svetainėje: https://www.eso.lt/lt/verslui/elektra_99/paslaugos-ir-elektros-prietaisu-remontas/elektros-liniju-zemelapiai_2630/transformatoriu-pastociu-laisvu-galiu-zemelapis_2452.html.

¹⁷ Pranešimas ESO interneto svetainėje: <https://www.eso.lt/web/naujienos/atnaujinta-eso-elektros-ivedimo-ir-galios-didinimo-skaiciuokle-pateikia-tiksli-kaina-leidzia-sutaupyti/4456>

3 pav. Naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo paslaugų kainos skaičiuoklė 2025 m.

m.

3. Įvertinę šiai dienai ESO interneto svetainėje skelbiamą viešai prieinamą informaciją apie prisijungimo paslaugas, sutinkame, kad nauji leistinos naudoti galios žemėlapiai ir nauja ESO skaičiuoklė, naudojanti potencialaus kliento objekto geografinę vietovę, laisvas tinklo galias, klientams tam tikrose geografinėse vietovėse pagerino informacijos apie tinklo technines galimybes prieinamumą, tačiau ESO viešai skelbiama informacija ir skaičiuoklė vis dar neužtikrina vienodų prisijungimo paslaugų sąlygų visiems asmenims dėl šių priežasčių:

Pirmiausiai, ESO skelbiami laisvos galios žemėlapiai ir kiti įrankiai yra techniškai sudėtingi, informacija pateikiama fragmentuotai skirtinguose ESO interneto svetainės skyriuose, o skelbiami specializuoti techniniai duomenys gali būti sudėtingi ir sunkiai suprantami eiliniams vartotojams. Tai apsunkina galimybę klientams įvertinti tinklo technines galimybes ir realius prijungimo kaštus konkrečioje geografinėje vietovėje.

Antra, galiojantis teisinis reguliavimas ir, atsižvelgiant į šį reglamentavimą, parengta ESO skaičiuoklė iki šiol nesuteikia visiems potencialiems klientams galimybės tiksliai apskaičiuoti prijungimo paslaugos kainos, jei ji nustatoma pagal ESO sąnaudas (išlaidas). Skaičiuoklėje neatsižvelgiama į individualias objekto vietos sąlygas ar tinklo būklę, todėl klientai, kuriems taikoma paslaugų kainodara pagal sąnaudas, neturi galimybės preliminariai ir kiek galima tiksliau įvertinti savo objektų prijungimo kaštų¹⁸.

¹⁸ STT pastaba: EM paaiškino, kad „ESO darbų atlikimui perka paslaugas iš rangovų viešųjų pirkimų būdu pagal tuo metu galiojančias kainas. Prijungimo kainai esminės įtakos turi rangovų medžiagų kainos, padidėjusios sąnaudos, darbo užmokesčio sąnaudos ir kt., todėl tokių duomenų atspindėjimas skaičiuoklėje realiu laiku yra neįmanomas. Nei ESO, nei VERT, nei EM negali nustatyti ir aprašyti absoliučiai visų aplinkybių, kurioms būtų nustatyti įkainiai, nes pagal sąmatą atliekami prijungimo darbai neretai yra individualaus pobūdžio“.

Trečia, ESO interneto svetainėje nėra paskelbtos skaičiuoklės naudojimo taisyklės, kuriose klientai būtų informuojami, kaip veikia skaičiuoklė, kokių duomenų skaičiuoklė nevertina, kokiais atvejais ji gali pateikti netikslią ar klaidinančią informaciją bei kada gautas rezultatas negali būti laikomas preliminaria paslaugos kaina. Tai gali suklaidinti vartotojus.

Išvada (kita antikorupcinė pastaba): galiojantis teisinis reguliavimas ir ribotas ESO viešinamos techninės informacijos apie prijungimo paslaugų galimybes ir sąlygas prijungimo paslaugų klientams prieinamumas, sudėtingas jos naudojimas bei jų neaiškumas, taip pat galiojančio teisinio reglamentavimo ribotos ESO skaičiuoklės galimybės nesudaro vienodų, skaidrių ir sąžiningų sąlygų visiems prijungimo paslaugų klientams gauti kuo tikslesnę informaciją apie ESO paslaugos kainą.

PASIŪLYMAI

ESO:

- Atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą, tobulinti ESO naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo paslaugų kainos skaičiuoklių funkcionalumą, sudarant galimybę visiems potencialiems klientams, išskyrus verslo klientus, kuriems reikalinga individuali tinklo plėtra, gauti objektyviai apskaičiuotą preliminarią kainą. Nesant galimybei apskaičiuoti preliminarios prijungimo paslaugos kainos, užtikrinti, kad visiems potencialiems klientams būtų suteikta kaip galima tikslesnė informacija apie preliminarią paslaugos kainą pagal objekto geografinę vietovę be paraiškos pateikimo, nurodant galimą paklaidą ir kitas faktines kainos pasikeitimą lemiančias aplinkybes.

- Atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą, sukurti atskiras, kaip galima tikslesnes, gaminančių vartotojų ir gamintojų prijungimo paslaugų kainų skaičiuokles teikiant prijungimo paslaugas. Nesant galimybės apskaičiuoti preliminarios prijungimo paslaugos kainos, užtikrinti, kad visiems potencialiems klientams būtų suteikta informacija apie preliminarią paslaugos kainą pagal objekto geografinę vietovę be paraiškos pateikimo, nurodant galimą paklaidą ir kitas faktines kainos pasikeitimą lemiančias aplinkybes.

- Atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą, paskelbti aiškias kainų skaičiuoklės naudojimo instrukcijas ESO interneto svetainėje, nurodant prijungimo paslaugas, kokius duomenis skaičiuoklė naudoja ir kaip apskaičiuojama kaina, kokia galima paklaida ir kitas faktines kainos pasikeitimą lemiančias aplinkybes.

- Skaitmenizuoti prijungimo paslaugų preliminarių prijungimo paslaugų kainų apskaičiavimo procesą, įtraukiant į skaičiuokles reguliariai atnaujinamą informaciją apie tinklo pajėgumus ir prijungimo paslaugų teikimo galimybes pagal geografinę vietovę.

3.2. *Neišsamus prijungimo sąlygų reguliavimas gali sudaryti sąlygas pertekliniams techniniams reikalavimams ir nepagrįstoms prijungimo paslaugų kainoms (kritinė antikorupcinė pastaba)*

Klientui pateikus paraišką prijungimo paslaugai gauti, ESO įvertina tinklo būklę ir išduoda technines prijungimo sąlygas. Šis procesas yra esminis prijungimo paslaugų kainodaros elementas, nes pagal išduotas sąlygas nustatomi tinklo plėtros, rekonstrukcijos ar kitų techninių reikalavimų poreikiai, kurie lemia prijungimo paslaugos kainą.

Visų prijungimo paslaugų techninių sąlygų išdavimo bendri reikalavimai pirmiausiai kyla iš ES teisės: Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 5 d. reglamente Nr. (ES) 2019/943¹⁹, Europos Parlamento ir Tarybos 2018 m. gruodžio 11 d. direktyvoje Nr. (ES) 2018/2001²⁰ ir Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 5 d. direktyvoje Nr. (ES) 2019/944²¹ įtvirtintų reikalavimų elektros energijos skirstymo sistemos operatoriams, veikiantiems valstybėse narėse, nediskriminuoti vartotojų jiems jungiantis prie tinklų, teikti vartotojams reikalingą informaciją dėl prieigos prie tinklų ir diegti inovacijas.

Reikalavimus ESO valdomo tinklo kokybei, plėtrai ir išduodamoms techninėms sąlygoms Lietuvos Respublikos teisėje nustato šie analizuojamu laikotarpiu galioję ir (ar) šiuo metu galiojantys teisės aktai ir jų nuostatos:

EĮ 16 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad ESO turi vykdyti savo veiklą taip, kad užtikrintų saugią, efektyvią, aplinką tausojančią energijos gamybą, energijos skirstymo sistemos sujungimo su vartotojo sistema vietas, neviršydamas nustatytų valstybės reguliuojamų kainų.

EEĮ 39 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatyta ESO pareiga energetikos ministro nustatyta tvarka ir sąlygomis prijungti vartotojų ir gamintojų elektros įrenginius, esančius skirstymo veiklos licencijoje nurodytoje teritorijoje, prie skirstomųjų tinklų pagal atitinkamus techninius norminius dokumentus ir technines sąlygas.

AIEĮ 14 straipsnyje nustatyta, kad ESO, pagal statyti ar įrengti elektrinę planuojančio asmens pateiktą prašymą, įvertina technologinius ir ekonominius prijungimo taško parinkimo kriterijus ir kiekvienu konkrečiu atveju įvertina atitiktį nustatytiems technologiniams kriterijams, nustato pasirinkto prijungimo tašką ir turi teisę savo nuožiūra jį keisti.

¹⁹ 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/943 „Dėl elektros energijos vidaus rinkos“, prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:02019R0943-20220623>

²⁰ 2018 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva (ES) 2018/2001 Dėl skatinimo naudoti atsinaujinančiųjų išteklių energiją“ prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:02018L2001-20240716>

²¹ 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/944 „Dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių“, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2012/27/ES, prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0944>

Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo (toliau – Prijungimo tvarkos aprašas)²² 10 punkte nustatyta, kad technines sąlygas, nustatančias privalomuosius tinklų plėtros reikalavimus išduoda ESO, o Prijungimo tvarkos aprašo 11 punkte nustatytas įpareigojimas ESO ir klientui bendradarbiauti ieškant optimalaus techninio sprendimo.

Elektros energijos įrenginių prijungimo prie elektros tinklų įkainių nustatymo metodikos²³, (toliau – Metodika)²⁴ (redakcijos, galiojusios nuo 2022-08-23 iki 2024-03-31) 11.1 papunktyje ir Metodikos (redakcijos galiojančios nuo 2024-04-01) 8.2.7 papunktyje, nustatyta, kad ESO apskaičiuojant kainą, prieš išduodant technines sąlygas privalo įvertinti ar tinklo techniniai parametrai ir persiunčiamos elektros energijos kokybė atitinka teisės aktų reikalavimus.

Metodikos (redakcijos, galiojusios nuo 2022-08-23 iki 2024-03-31) 14 ir 16 punktuose ir Metodikos (redakcijos, galiojančios nuo 2024-04-01) 13 punkte nustatyta, kad išlaidos už tinklo plėtrą paskirstomos potencialiems vartotojams.

Prijungimo aprašo 41¹ punkte nurodoma, kad ESO užtikrina, kad tinklas atitiks Lietuvos standarto EN 50160:2010 „Viešųjų elektros tinklų įtampos charakteristikos“ reikalavimus. Jei elektros tinklų techniniai parametrai prieš teikiant paslaugą neatitinka standarto ar kitų techninių reikalavimų, tinklų plėtra turi būti atliekama ESO lėšomis.

Tinklų eksploatavimo taisyklių 67 punkte nustatyta, kad ESO yra atsakingi už energetikos įrenginių ir statinių techninę būklę, savalaikį ir reikalingos apimties – techninės priežiūros ir remonto darbų vykdymą bei kokybę.

Tinklo apkrovų metodikos 4 punkte nurodoma, kad metodikos tikslas – optimaliai ir efektyviai išnaudoti esamus skirstomuosius tinklus, neįrengiant perteklinių tinklų, racionaliai naudoti skirstomųjų tinklų operatorių investicijas rekonstruojant elektros tinklus ar prijungiant naujų vartotojų elektros įrenginius bei efektyviai planuoti naujų skirstomųjų tinklų plėtrą, taip pat užtikrinti elektros energijos persiuntimo patikimumą ir skirstomųjų tinklų operatorių teikiamų paslaugų kokybę.

²² Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. 1-127 „Dėl Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo patvirtinimo“

²³ Elektros energijos įrenginių prijungimo prie elektros tinklų įkainių nustatymo metodika, patvirtina Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2011 m. liepos 29 d. nutarimu Nr. O3-235 „Dėl elektros energijos įrenginių prijungimo prie elektros tinklų įkainių nustatymo metodikos patvirtinimo“

²⁴ STT pastaba: Klientų įrenginių prijungimo techninių sąlygų santykis su sutartyse apskaičiuotos prijungimo paslaugų preliminarios kainos (įmokos) apskaičiavimu reguliuojamas Metodikoje. Analizuojamu laikotarpiu 2021-2023 metais galiojo 2 aktualios Metodikos redakcijos, kuriose preliminarios įmokos apskaičiavimo pagal ESO sąnaudas (išlaidas) nuostatos iš esmės nesiskyrė: 1. iki 2022-08-22 galiojusi Metodika (VERT 2020 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. O3E-1574 redakcija); 2. nuo 2022-08-23 iki 2024-03-31 galiojusi Metodika, (VERT 2022 m. rugpjūčio 22 d. nutarimo Nr. O3E-1123 redakcija). Šiuo metu galioja nuo 2024-04-01 įsigaliojusi nauja Metodika, (VERT 2024 m. vasario 13 d. nutarimo Nr. O3E-168 redakcija).

Elektros energijos tiekimo taisyklių 50.1–50.4 papunkčiuose taip pat nustatyta ESO pareiga: užtikrinti tinklų naudotojams vienodas ir nediskriminacines naudojimosi tinklais sąlygas; sudaryti sąlygas naudotis elektros tinklais visiems tinklų naudotojams, išskyrus atvejus, kai tai neįmanoma dėl techninių priežasčių, ir prižiūrėti tinklo įrenginius.

AIEĮ²⁵ 2 straipsnio 16 dalyje dėl išankstinių prijungimo sąlygų turinio nustatyta, kad statyti ar įrengti AIE elektrinę planuojančiam asmeniui išduodamos preliminarios prijungimo sąlygos, kuriose nustatomi privalomieji energetikos tinklų tiesimo, pertvarkymo ir (ar) plėtros reikalavimai, prijungiant šio asmens AIE elektrinę prie tinklo. AIEĮ 14 straipsnio 8 dalyje nustatyta, kad ESO privalo pateikti visą informaciją apie veiksmus, kuriuos klientas turi atlikti dėl jo elektrinės prijungimo prie elektros tinklų, bei planuojamus elektros tinklų išplėtimo darbų terminus turi keistis visa elektrinei prijungti prie elektros tinklų reikalinga technine ir kita informacija. Techninėse sąlygose negali būti kitų reikalavimų negu tie, kurie būtini patikimam, saugiam ir tinkamos kokybės elektros energijos įrenginio ir elektros energetikos sistemos darbui užtikrinti.

Pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašo (toliau – ESO PETA)²⁶ 12 punkte (visose redakcijose) nustatyta, kad ESO išduoda tinklų naudotojui išankstines prijungimo sąlygas bei jose pateikia: informaciją apie veiksmus, kuriuos tinklų naudotojas turi atlikti dėl jo AIE elektrinės prijungimo prie elektros tinklų; informaciją apie tai, ar yra būtinybė prieš AIE elektrinės prijungimą atlikti tinklo plėtrą.

ESO techninių sąlygų, teikiant prijungimo paslaugas, nustatymą ir išdavimą ir Tinklo įrengimo reikalavimus taip pat reguliuoja techniniai standartai, kurie nustato techninius reikalavimus, pagal kuriuos ESO vertina, kokie techniniai sprendiniai turi būti nustatomi prijungimo sąlygose: Skaičiuojamųjų elektros apkrovų nustatymo metodika²⁷; Lietuvos standartas LST EN 50160:2010 „Viešųjų elektros tinklų įtampos charakteristikos“ ir Elektros įrenginių įrengimo bendrosios taisyklės²⁸.

ESO techninių sąlygų, teikiant prijungimo paslaugas, nustatymas ir išdavimas taip pat reguliuojamas ESO vidaus teisės aktais. ESO interneto svetainėje paskelbtame tinklo plėtros

²⁵ STT pastaba. AIE elektrinių prijungimo paslaugų reikalavimus techninėms sąlygoms ir jų išdavimo tvarką bei turinio reikalavimus be aukščiau nurodomų bendrų reikalavimų techninėms sąlygoms išsamiau reguliavo ir reguliuoja papildomai AIEĮ ir ESO PETA.

²⁶ STT pastaba: analizuojamu laikotarpiu 2021-2023 m. galiojo 3 aktualios ESO PETA redakcijos: 1. iki 2022-06-03 (patvirtinta VERT 2020 m. balandžio 9 d. nutarimu Nr. O3E-289); 2. nuo 2022-06-04 iki 2023-03-03 (patvirtinta VERT 2022 m. birželio 3 d. Nr. O3E-833); 3. nuo 2023-03-04 iki 2024-06-11 (patvirtinta VERT 2023 m. kovo 3 d. nutarimu Nr. O3E-252). Neanalizuojamu laikotarpiu nuo 2024-06-12 įsigaliojo nauja ESO PETA redakcija (patvirtinta VERT 2024 m. birželio 11 d. nutarimu Nr. O3E-828), o nuo 2025-05-01 – įsigaliojo nauja ESO PETA redakcija (patvirtinta VERT 2025-04-30 nutarimu Nr. O3E-606).

²⁷ Skaičiuojamųjų elektros apkrovų nustatymo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2014 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. 1-312 „Dėl skaičiuojamųjų elektros apkrovų nustatymo metodikos patvirtinimo“.

²⁸ Elektros įrenginių įrengimo bendrosios taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. vasario 3 d. įsakymu Nr. 1-22 „Dėl Elektros įrenginių įrengimo bendrųjų taisyklių patvirtinimo“.

medžiagų techninių reikalavimų sąrašė²⁹, nurodyti privalomi reikalavimai tinklo plėtrai ESO naudojamiems įrenginiams ir medžiagoms, kuriuos ESO naudoja vertinant technines galimybes, parenkant techninius sprendinius ir nurodo klientams išduodamose techninėse prijungimo sąlygose, bei pagal juos vykdo darbų pirkimus. Taip pat ESO vidaus teisės aktais patvirtinti techninių prijungimo sąlygų šablonai ir nustatomas techninių sąlygų išdavimo procesas ESO, bei kiti reikalavimai kaip parinkti prijungimo tinklų tašką, kur vystyti naują tinklą ir pan., kokie padaliniai ir darbuotojai dalyvauja išduodant technines sąlygas³⁰.

4. Įvertinę aukščiau nurodytas prijungimo techninių sąlygų teisinio reguliavimo nuostatas teikiame šias antikorpucines pastabas:

4.1. Aukščiau nurodyti norminiai teisės aktų reikalavimai aiškiai apibrėžia ESO pareigą užtikrinti tinklų techninį patikimumą, saugumą ir kokybę iki vartotojo nuosavybės ribos bei nustato atvejus, kada ESO turi vykdyti tinklų plėtrą savo investicijomis. Taip pat įtvirtinta ESO pareiga išduoti klientams technines sąlygas, nustatančias privalomus elektros tinklų tiesimo, pertvarkymo ir (ar) plėtos reikalavimus. Tačiau teisės aktuose nepakankamai aiškiai detalizuojama, kokią informaciją ir duomenis apie Tinklą ESO privalo pateikti klientui išduodamose techninėse sąlygose, kuriose nurodo tinklo plėtos sprendinius³¹.

4.2. ESO nustato techninius reikalavimus tinklo plėtrai naudojamiems įrenginiams ir medžiagoms savo vidiniuose teisės aktuose. Pagal ESO tinklo plėtos medžiagų techninių reikalavimų ir jų sąrašo reikalavimus, taip pat, atsižvelgiant į realią pasiūlą rinkoje, elektros tinklo įrenginiai ir medžiagos yra fiksuotų galių ir pralaidumų. Atsižvelgiant į nustatytus reikalavimus bei rinkoje siūlomus įrenginius, galimi atvejai, kai po paslaugos suteikimo tinklo plėtra gali viršyti

²⁹ ESO tinklo plėtos medžiagų techniniai reikalavimai ir jų sąrašas, prieiga internete: <https://www.eso.lt/web/partneriams/partneriams-rangovams/elektros-darbu-rangovams-ir-tiekejams/techniniai-reikalavimai/4216#c2668>

³⁰ STT pastaba: ESO vidaus teisės aktai (ESO Elektros energijos klientų prijungiamų prie skirstomųjų elektros tinklų prijungimo sąlygų rengimo proceso aprašas; ESO Elektros energijos vartotojų, gamintojų ir gaminančių vartotojų įrenginių prijungimo prie skirstomųjų tinklų prijungimo sąlygų rengimo taisyklės, ESO Elektros skirstomojo tinklo technologinės plėtos standartas ir kiti vidaus procesus rengiant technines sąlygas aprašantys ESO dokumentai) detalčiau reguliuoja techninių sąlygų išdavimo procesą, tačiau toks reguliavimas teikiant prijungimo paslaugas nelaikytinas pakankamu, kadangi jis nėra norminis, neviešas, neprieinamas vartotojams ir jis bet kada gali būti pakeistas vienašališkai tik ESO vadovų ar darbuotojų iniciatyva, nederinant su kitomis institucijomis, todėl šios analizės kontekste ESO vidaus teisinio reguliavimo nuostatos didelės reikšmės korupcijos rizikos esmei neturi.

³¹ STT pastaba: STT antikorpuciniame vertinime 2023-06-19 Nr. 4-01-5098 nurodė, kad teisinis reglamentavimas neapibrėžia tinklo operatoriaus pateikiamų prijungimo sąlygų turinio, ir rekomendavo detalčiau reglamentuoti šią sritį. Pakeitus teisinį reguliavimą Metodikoje (galiojanti redakcija nuo 2024-04-01) didžiąjai daugumai ESO įrenginių prijungimo paslaugos klientų, jiems nustatytas tinklo plėtos būtinybę ir išdavus technines sąlygas net ir su tinklo plėtra, kaina jau apskaičiuojama naudojant VERT nustatytą 1 kW tinklo plėtos mokestį, o ne pagal ESO sąnaudas (išlaidas). Vis tik kai kurioms ESO klientų grupėms, nurodytoms Metodikos 7.3 papunktyje, taip pat įrenginių perkėlimo paslaugos klientams, gamintojams, gaminantiems elektros energiją ne iš AIE, gaminantiems vartotojams ir gamintojams prijungiant AIE elektrines ir toliau prijungimo paslaugos kaina, įskaitant ir tinklo plėtrą, skaičiuojama pagal ESO faktines sąnaudas (išlaidas). Dėl klientų, kuriems paslaugos kaina ir toliau skaičiuojama pagal ESO sąnaudas (išlaidas), kuriems toliau išduodamos prijungimo sąlygos prirėkus ir su tinklų plėtra, STT antikorpuciniame vertinime (Nr. 4-01-5098) pateiktos ir šioje išvadoje teikiama antikorpucinė pastaba išlieka aktualios.

individualaus kliento poreikius. Pavyzdžiui, jei klientui reikalinga 15 kW galia, bet esamas 160 kVA transformatorius yra pilnai apkrautas, ESO parenka artimiausios didesnės galios transformatorių – 250 kVA. Tai reiškia, kad po prijungimo klientui išduotuose techninėse sąlygose numatyta tinklo plėtra sukuria papildomą 75 kVA galią, kuri vėliau gali būti naudojama kitiems klientams, nors plėtros kainos dalį, nurodytą teisės aktuose, nesant arba nenustačius potencialių vartotojų, padengia pirmasis klientas.

4.3. ESO, išduodama technines sąlygas, dažnai nepateikia klientams esminės informacijos apie tinklo būklę, planuojamas investicijas, taip apribodama klientų galimybes priimti informuotus sprendimus: nenurodo tinklų plėtros būtinybės ir priežasčių, nepateikia informacijos apie ESO planuojamas investicijas į tinklą ateityje; klientai įpareigojami rengti tinklų pertvarkymo ar prijungimo projektus, tačiau techninėse sąlygose trūksta aiškumo dėl reikalaujamų sprendinių; neaiškiai nurodo, kokius tinklo plėtros darbus atliks savo lėšomis, o kokius įtrauks į kliento paslaugos kainą. Pavyzdžiui, ESO išduotose prijungimo sąlygose Nr. [duomenys nuasmeninti] arba [duomenys nuasmeninti].

5. Išanalizavę viešai skelbiamą informaciją, ESO prijungimo paslaugų duomenis, ESO klientams išduotas technines sąlygas, teikiant prijungimo paslaugas, ir ESO klientų skundus dėl paslaugų suteikimo, nustatėme, kad ESO techninėse sąlygose pasitaiko atvejų kai klientams parenkami galimai ne optimaliausi prijungimo taškai, padaromos ESO darbuotojų klaidos nustatant atstumą iki prijungimo taško, o kai kuriais atvejais ESO išduoda technines sąlygas su tinklų rekonstrukcija, dėl to galimai padidinant preliminarią prijungimo kainą, pavyzdžiui:

5.1. ESO klientas (pareiškėjas) 2021-08-02 kreipėsi su skundu Nr. [duomenys nuasmeninti] į ESO dėl prijungimo paslaugos ir išduotų techninių prijungimo sąlygų: „*prisijungti 10 kV OL L-200 iš [duomenys nuasmeninti] TP atramos Nr. 203/3, skaičiuojamasis trumpiausias geometrinis atstumas 1404 m.*“, kai jo manymu buvo galimybė elektros energijos prijungti iš 0,4 kV KL iš ST Ba-624 KAS-2105, skaičiuojamasis trumpiausias geometrinis atstumas būtų apie 870 m. ESO klientui pagal jam išduotas sąlygas paskaičiavo preliminarią prijungimo įmoką 30 022 Eur su PVM. Tačiau klientui išduotose techninėse sąlygose nepateikta prijungimo iš artimesnės transformatorinės alternatyva, bei informacija apie planuojamas investicijas į tinklą, dėl ko, galimai, klientui sutartyje buvo nustatyta nepagrįstai didelė preliminari kaina. ESO atsakymo į skundą klientui ir šiuo atveju nepateikė³². Nustatėme, kad po skundo klientui preliminari kaina buvo sumažinta dvigubai iki 14 315,59 Eur. Preliminarios paslaugos kainos pasikeitimas patvirtina, kad pirmiau ESO nustatyta preliminari kaina galimai buvo nepagrįsta.

³² STT pastaba: ESO atsakymas į pareiškėjo skundą STT nepateiktas, todėl laikome, kad jo nėra.

5.2. ESO klientas 2021-01-08 pateikė skundą VERT Nr. [duomenys nuasmeninti] dėl gaminančio vartotojo 12,92 kW saulės elektrinės prijungimo prie tinklų paslaugos ir išduotų techninių sąlygų, apskaičiuota preliminari kaina 5 337,31 Eur su PVM. VERT nagrinėjant kliento skundą, nustatė, kad ESO nepagrįstai reikalavo 160 kVA galios transformatoriaus keitimo. VERT nustatė, kad prijungimas buvo įmanomas ir be transformatoriaus keitimo, todėl ESO privalėjo išduoti naujas sąlygas be rekonstrukcijos. Taip pat šiuo atveju ESO klientui išduotose prijungimo sąlygose nepateikta jokia informacija apie esamą tinklo pajėgumo ir laisvų galių įvertinimą ir numatomą tinklo plėtrą toje vietovėje, galimas paslaugos teikimo alternatyvas po atliktos tinklų plėtros ir kita reikšminga informacija.

5.3. ESO klientas 2023-03-02 pateikė skundą VERT Nr. [duomenys nuasmeninti] dėl ESO išduotų prijungimo sąlygų su tinklų rekonstrukcijos reikalavimu, paskaičiuota preliminari kaina 7 178,53 Eur. VERT nagrinėjant skundą, ESO apskaičiavo apmokestinamą 217 m. atstumą, tačiau VERT nustatė, kad klientui proporcingas atstumas buvo tik 19 m. o likusią dalį tinklo ESO turėjo rekonstruoti savo lėšomis³³. Kaip ir kitais nurodytais atvejais, ESO prijungimo techninėse sąlygose nepateikė jokios informacijos apie planuojamą tinklo plėtrą ir kitas galimas pigesnes klientui prisijungimo alternatyvas, kurias nurodė VERT nagrinėjant skundą, todėl klientas negalėjo įvertinti, ar ESO išduotos sąlygos ir apskaičiuota kaina pagrįstos.

Išvada (kritinė antikorupcinė pastaba): Neišsamus prijungimo sąlygų teisinis reguliavimas gali sudaryti sąlygas nepagrįstam ir pertekliniam prijungimo sąlygų nustatymui ir ESO darbuotojų diskrecijai nustatyti perteklinius techninius reikalavimus ir prijungimo paslaugų kainas be aiškaus pagrindimo.

PASIŪLYMAI:

ENERGETIKOS MINISTERIJAI tobulinti teisinį reguliavimą:

- Norminiuose teisės aktuose nurodyti informaciją, kuri turi būti pateikiama klientams išduodamos techninėse prijungimo sąlygose, įskaitant informaciją apie tinklo būklės įvertinimą, esamą techninę būklę, numatomas investicijas į tinklų rekonstrukciją ar plėtrą toje vietovėje ir trumpą informaciją apie pagrindinius techninius parametrus (pvz., linijos galingumas, įtampos lygis, transformatorinės galia), kurie pasikeis po klientui suteiktos paslaugos.

- Tikslinti techninius reikalavimus tinklų plėtrai dėl gamybos ir vartojimo įrenginių prijungimo, kad išduodamos prijungimo sąlygos atitiktų proporcingumo principą ir būtų nustatytos atsižvelgiant į konkretų kliento poreikį bei prijungimo galią.

³³ Skelbta VERT interneto puslapyje, prieiga internete: <https://www.regula.lt/Puslapiai/naujienos/2023-metai/2023-05-23/vert-%C4%AFpareigojo-eso-iskuoti-vartotojui-naujas-prijungimo-salygas-ir-perskaiciuoti-prijungimo-imoka-.aspx>

VERT:

- Įpareigoti ESO viešai skelbti techninių sąlygų išduodamų teikiant skirtingas prijungimo paslaugas kriterijus, reikalavimus ir (ar) naudojamus algoritmus.

- Įvertinti galimybę sukurti aiškesnį mechanizmą, leidžiantį klientams atgauti sumokėtą kainos dalį už techninėse sąlygose nurodytus tinklo plėtros sprendinius, kurie objektyviai viršijo jų poreikį.

- Reguliariai vykdyti patikrinimus, siekiant nustatyti, ar ESO išduodamos prijungimo sąlygos su tinklų plėtra atitinka nustatytus reikalavimus ir yra optimalios ir proporcingos kliento poreikiams.

ESO:

- Tobulinti prijungimo sąlygų peržiūros sistemą, kuri tikrintų prijungimo sąlygų tinklų plėtrai sąnaudų (išlaidų), pagrįstumą ir atitiktį reikalavimams.

- Užtikrinti, kad išduodant prijungimo sąlygas klientams būtų pateikti išsamūs paaiškinimai ir individualių techninių sprendimų motyvai.

- Parengti išduotų prijungimo sąlygų tinklų plėtrai, rekonstravimui klientams pagrįstumo ir ESO darbuotojų pareigų vykdymo jas išduodant patikrinimus tvarką ir periodiškai atlikti tokius patikrinimus.

- Apibendrinti ir viešai skelbti pagrindinius bendrus sprendimų, išduodant prijungimo sąlygas, priėmimo kriterijus ir reikalavimus bei naudojamus algoritmus juos klasifikuojant pagal teikiamų prijungimo paslaugų rūšis.

3.3. Laisvų galių rezervavimo sistema gali sudaryti sąlygas piktnaudžiavimui ir apriboja tinklų prieinamumą kitiems klientams (kritinė antikorupcinė pastaba)

Potencialiam klientui pateikus paraišką ESO dėl prijungimo paslaugų, išskyrus įrenginių perkėlimo paslaugą, ESO išduodamas prijungimo sąlygas (arba sudarydamas ketinimų protokolą, kai toks yra sudaromas) rezervuoja reikiamą galią tinkle. Šis rezervavimas sumažina laisvą galią tinkle ir gali apriboti kitų klientų galimybes prisijungti prie to paties tinklo objekto be papildomos tinklo rekonstrukcijos. Klientai patys nusprendžia, kokios galios rezervavimo jiems prašyti.

Įrenginių prijungimo paslaugoms³⁴ suteikti galios ir pralaidumų rezervavimo tvarka

³⁴ STT pastaba: prijungimo paslaugų laisvos galios rezervavimo etapas 2021-2023 m. (analizuojamu laikotarpiu) buvo aktualus visiems įrenginių prijungimo paslaugų gavėjams, nes jei laisvos galios pritrūkdavo, tada buvo išduodamos prijungimo sąlygos su tinklų plėtra, dėl ko prijungimo paslaugos kaina padidėdavo, kadangi tokiu atveju vartotojams prie VERT nustatyto prijungimo įkainio papildomai buvo taikomas 1 kW tinklo plėtros įkainis, kurį apskaičiuodavo ESO padalindama investicijas į tinklo plėtrą tam tikroje vietovėje. Nuo 2024-04-01 laisvos galios rezervavimo etapas liko

nustatyta Prijungimo tvarkos apraše:

Prijungimo tvarkos aprašo 6³.1.2 papunktyje nustatyta, kad elektros tinklų galios ir pralaidumų rezervavimas galioja, kol galioja vartotojo prijungimo sąlygos arba prijungimo paslaugos sutartis.

Prijungimo aprašo 25 punkte nustatyta, kad ESO išduotos prijungimo sąlygos įrenginių prijungimo paslaugai suteikti galioja vienus metus.

Prijungimo aprašo 37 punkte nustatyta, kad ESO išduotos prijungimo sąlygos gamintojui galioja iki leidimo plėtoti elektros energijos gamybos pajėgumus galiojimo pabaigos. Jei šis leidimas yra pratęsimas, gamintojas turi ne ilgiau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo leidimo galiojimo pabaigos pateikti operatoriui pratęstą leidimą plėtoti elektros energijos gamybos pajėgumus. AIE elektrinių prijungimo paslaugoms suteikti galios ir pralaidumų rezervavimo tvarka reguliuojama plačiau AIEĮ, EEĮ, ir ESO PETA:

AIEĮ 20¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad geografiškai nenutolę gaminantys vartotojai turi teisę įsirengti atsinaujinančius išteklius naudojančias elektrines, kurių leistina generuoti galia neviršija vartotojo objektui suteiktos leistinos naudoti galios³⁵.

AIEĮ 39 straipsnio 2¹ dalyje pavesta ESO PETA nustatyti principus ir kriterijus bei elektros tinklų pralaidumų rezervavimo tvarką³⁶, kuri turi užtikrinti efektyvaus tinklo išnaudojimo principų laikymąsi. ESO PETA 63 punkte (redakcija, galiojusi nuo 2023-03-04 iki 2024-06-10) nustatytas elektros tinklų galių paskirstymas pagal prioritetas grupes ir nurodyta, kad tinklo pralaidumai ir tinklo galia teikiant AIE Prijungimo paslaugas rezervuojami prioriteto tvarka atsinaujinančių išteklių energijos bendrijų ar piliečių energetikos bendrijų; fizinių ir juridinių asmenų, kurie yra gaminantys vartotojai ar siekia jais tapti AIE elektrinėms prijungti.

EEĮ 39 straipsnio 2² dalyje, suteikta teisė Lietuvos Respublikos Vyriausybei nustatyti pralaidumų rezervavimo prioritetų grupes ir tinklo pralaidumų paskirstymo proporcijas, kurios, atsižvelgiant į VERT nustatytus pagrįstus principus ir (ar) kriterijus, gali būti diferencijuojama pagal asmenų ir (ar) įrenginių grupes. VERT užtikrina, kad šie apribojimai būtų nustatomi remiantis skaidriomis ir nediskriminacinėmis procedūromis, taip pat kad būtų užtikrintas tinklų naudotojų naujai prijungiamų AIE elektrinių ekonominis efektyvumas ir kad nebūtų sukurta nepagrįstų kliūčių klientams patekti į elektros energijos rinką.

aktualus tik tiems įrenginių prijungimo paslaugų klientams, kuriems Metodika tiesiogiai numato prijungimo paslaugos įmokos skaičiavimą pagal ESO faktines išlaidas.

³⁵ STT pastaba: ši AIEĮ nuostata įsigaliojo nuo 2022-07-07, nuo kurios gaminančiam vartotojui ar gamintojui norint prijungti AIE elektrines ir generuoti elektrą reikėjo turėti arba atitinkamai didinti turimą leistiną naudoti galią.

³⁶ STT pastaba: iki 2022-07-07 AIE elektrinių prijungimo paslaugoms suteikti pralaidumų ir galios rezervavimo tvarka buvo nustatyta ankstesnėse ESO PETA redakcijose.

Nuo 2023-02-03 Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2023 m. vasario 1 d. nutarimu Nr. 65 „Dėl elektros tinklų pralaidumų paskirstymo proporcijų ir pralaidumų dalies atsinaujinančius energijos išteklius naudojančioms elektrinėms sausumos teritorijoje nustatymo iki 2030 metų“, patvirtino tinklų pralaidumų paskirstymo proporcijas, kuriose nustatė laisvos galios EEĮ nustatytoms prioritetinėms klientų grupėms suteikimo eiliškumą ir tinklo galios kvotas iki 2030 metų.

Prijungimo aprašo 56⁸ punkte nustatytas trumpesnis, nei teikiant kitas prijungimo paslaugas iki 100 kW galios AIE elektrinių, kurioms nėra išduodamas leidimas plėtoti ir leidimas gaminti elektros energiją, prijungimo paslaugai suteikti rezervavimo neatlygintinas terminas – 90 kalendorinių dienų³⁷.

ESO PETA (redakcija nuo 2023-03-03 iki 2024-06-10) 74 punkte ir ESO PETA 70 punkte (redakcija nuo 2024-06-11) nustatyta gaminančių vartotojų ir gamintojų AIE elektrinių prijungimo apribojimai dėl techninių tinklo galimybių, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytas tinklo pralaidumų proporcijas.

ESO taip pat viešai skelbia laisvų galių žemėlapi, kuriame AIE elektrinių prijungimo paslaugų teikimo atveju klientas gali matyti, kokia galia yra laisva tinkle (nerezervuota)³⁸.

6. Įvertinę galios ir pralaidumų rezervavimo teikiant prijungimo paslaugas norminį teisinį reguliavimą antikorupciniu požiūriu, teikiame šias pastabas:

6.1. teisinis reguliavimas nustato nevienodą ir dviprasmišką tinklo neatlygintino galios rezervavimo, prisijungiant prie tinklo skirtingų prijungimo paslaugų klientams, trukmę. Teikiant naujo vartotojo prijungimo ir galios padidinimo paslaugas, leistina naudoti galia rezervuojama 1 metams, o teikiant AIE elektrinių (iki 100 kW), kurioms nėra išduodamas leidimas plėtoti ir leidimas gaminti elektros energiją, prijungimo paslaugas, leistina generuoti galia neatlygintinai šiuo metu rezervuojama jau tik 30 dienų³⁹, nors ir vienu ir kitu atveju rezervuojama to paties tinklo galia, kuri mažina laisvą tinklo pajėgumą visiems ESO klientams. Skirtingas rezervavimo trukmės reguliavimas sukuria nelygias sąlygas prijungimo paslaugų klientams.

6.2. Leistinos naudoti ir leistinos generuoti galios neatlygintino rezervavimo norminis teisinis reguliavimas sukuria antikorupciniu požiūriu ydingą tinklo galių rezervavimo sistemą, nes sudaro palankias sąlygas ESO ir klientams manipuluoti laisvomis naudoti ar generuoti galiomis. ESO

³⁷ STT pastaba: AIE elektrinių iki 100 kW neatlygintino galios rezervavimo 90 kalendorinių dienų terminas galiojo analizuojamu laikotarpiu iki 2025-06-30. Nuo 2025-07-01 pakeitus Prijungimo aprašą AIE elektrinių iki 100 kW neatlygintino galios rezervavimo terminas buvo dar sutrumpintas iki 30 kalendorinių dienų.

³⁸ Paskelbta ESO interneto svetainėje: https://www.eso.lt/lt/verslui/elektra_99/paslaugos-ir-elektros-prietaisu-remontas/elektros-liniju-zemelapiai_2630/transformatoriu-pastociu-laisvu-galiu-zemelapis_2452.html

³⁹ STT pastaba: Nuo 2025-07-01 pakeitus Prijungimo aprašą AIE elektrinių iki 100 kW neatlygintino galios rezervavimo terminas buvo sutrumpintas iki 30 kalendorinių dienų. Pasirašius AIE elektrinės prijungimo paslaugos teikimo sutartį ir sumokėjus įmoką - galios rezervavimas pratęsiamas 6 mėn., kai tuo tarpu naujo vartotojo prijungimo ir galios padidinimo paslaugų atvejais galia neatlygintinai gali būti rezervuota iki 1 metų.

prijungimo paslaugų klientai, pateikę paraiškas, jei tinkle yra galios, iškart neatlygintinai gali rezervuoti pageidaujamas, tačiau potencialiai jiems nereikalingas perteklines tinklo laisvas galias be jokių galios apribojimų, o teikiant AIE elektrinių prijungimo paslaugas – kol neviršija Vyriausybės nustatytų apribojimų klientų grupėms. Kai kurie klientai teikdami paraiškas rezervuoja tinklo galias, nors galimai neketina įsigyti šios paslaugos arba jam tokia galia nereikalinga, ir tokiu būdu gali sumažinti galimybes kitiems ESO klientams tokiomis pačiomis sąlygomis, toje pačioje vietovėje gauti tokią pačią paslaugą už tą pačią kainą.

6.3. Teisės aktai nenumato galimybės ESO kontroliuoti rezervuojamų galių pagrįstumą, todėl klientai šiuo metu nėra skatinami paraiškose nurodyti perteklinių, jiems nereikalingų galių tinkle ir taip vieniems klientams rezervuojant perteklines galias gali būti apribota teisė kitiems vartotojams tokiomis pačiomis sąlygomis gauti reikalingas galias⁴⁰.

7. Įvertinę ESO galios rezervavimo teikiant prijungimo paslaugas praktiką ir aktualią veiklos statistiką nustatėme, kad ESO per 2022 m. AIE elektrinių prijungimo paslaugai suteikti išdavė 42 tūkst. prijungimo sąlygų, iš kurių apie 30 proc. nebuvo įgyvendinta. Gaminantys vartotojai 2022 m. teiktose paraiškose prašė ir jiems buvo išduotos prijungimo sąlygos vidutiniškai 12,6 kW galiai⁴¹. AIE elektrinių prijungimo prie tinklų paslaugai 2022 m. suteikti ESO pagal paraiškas rezervavo apie 530 MW galių tinkle, iš kurių panaudojo 234,3 MW. Perteklinė rezervuota galia siekė apie 295 MW (apie 60 % visos rezervuotos galios), o šios nepanaudotos galios galėjo būti prieinamos kitiems potencialiems gaminantiems vartotojams. Lietuvos Respublikos Seimo Energetikos komiteto posėdyje ESO atstovai aiškiai konstatavo, kad „*mažėjant laisvos galios tinkle, didėja sąlygų su tinklo plėtra dalis*“ ir nurodė, kad 2023 m. jau 5,7 proc. visų gaminančių vartotojų buvo išduotos prijungimo sąlygos su tinklo rekonstrukcijos reikalavimu. Seimo Energetikos komisijos posėdyje ESO atstovai nurodė, kad 2022 m. vidutinė gaminančių vartotojų prijungimo su tinklų rekonstrukcija paslaugos kaina buvo 12 434 Eur., kai vidutinė prijungimo paslaugos kaina be rekonstrukcijos kaina – 2 826 Eur. Gaminančių vartotojų 2022 m. rezervuojamos galios svyravo nuo 2 kW iki 99 kW⁴². Ši ESO prijungimo paslaugų teikimo statistika ne tik parodo neigiamą perteklinės leistinos generuoti galios

⁴⁰ STT 2023 m. antikorupciniam vertinime (Nr. 4-01-5098) nurodė, kad nepakankamai detalai reglamentuota elektros galios rezervavimo tvarka bei paraiškų išduoti prijungimo sąlygas nagrinėjimo tvarka sudaro sąlygas neskaidriam paraiškų nagrinėjimo procesui bei galios rezervavimo procesui, ir pateikė pasiūlymą tobulinti teisinį reguliavimą. ESO PETA nuo 2024-06-11 pakeistas (redakcija nuo 2024-06-13) įtvirtinant naują pralaidumų rezervavimo sistemą teikiant AIE elektrinių prijungimo paslaugas, tačiau nurodyta korupcijos rizika ESO praktikoje dirbtinai didinant paslaugų teikimo kainas išliko.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Seimo Energetikos ir darnios plėtros 2023-05-03 komisijos posėdis, prieiga internete: <https://www.youtube.com/watch?v=qKnyVWkSK-A&t=37s>.

⁴² STT pastaba: nuo 2023-02-03, įsigaliojus Vyriausybės patvirtintoms tinklo pralaidumu paskirstymo proporcijoms, laisva galia ir pralaidumai AIE elektrinių prijungimo paslaugoms teikti ribojami ir rezervuojami pagal prioritetines grupes, vadovaujantis šiomis proporcijomis. Nuo 2025-07-01 pakeitus Prijungimo aprašo teisinį reguliavimą galios rezervavimo terminas klientams turintiems iki 100 kW įrengtosios galios buvo sutrumpintas iki 30 kalendorinių dienų.

tinkle rezervavimo didėjimo tendenciją praktikoje ir gaminančių vartotojų prijungimo paslaugos kainos skirtumą klientams įsigyjant tą pačią ESO teikiamą prijungimo paslaugą, bet ir gali indikuoti apie galimai panašias neigiamas perteklinės leistinos naudoti galios rezervavimo tinkle didėjimo tendencijas teikiant taip pat ir kitas prijungimo paslaugas⁴³.

8. Išanalizavus laisvų leistinių naudoti ir leistinių rezervuoti galių rezervavimo praktiką ESO teikiant prijungimo paslaugas 2021–2023 m., nustatėme, kad klientai teikdami paraiškas gali rezervuoti didesnes tinklo galias nei jiems faktiškai reikalinga. Jei yra laisvos galios tinkle tam tikroje geografinėje vietovėje ESO automatiškai rezervuoja paraiškose nurodytą galią tinkle praktiškai be jokių apribojimų dėl ko laikinai sumažėja tinklo prieinamumas kitiems klientams toje pačioje vietovėje⁴⁴, pavyzdžiui:

8.1. ESO klientas 2022-05-04 pateikė paraišką Nr. [duomenys nuasmeninti] ir Nr. [duomenys nuasmeninti] galios didinimui iki 9 kW, gavo prijungimo sąlygas ir sumokėjo nustatytą įmoką. ESO rangovui atliekant paslaugos darbus, klientas apmokėjo ESO apskaičiuotą preliminarią įmoką už paslaugą, tačiau vėliau, kol buvo vykdomi paslaugos darbai, konsultuodamasis su ESO darbuotojais/konsultantais išsiaiškino, kad tokia galia jam perteklinė ir nereikalinga, todėl pateikė ESO naują paraišką sumažinti galią. ESO atsisakė sumažinti galią, nurodydama, kad paslauga jau suteikta, ir klientui buvo padidinta galia iki 9 kW. Šis ESO praktikos atvejis parodo, kad ESO konsultuoja klientus dėl galios rezervavimo, tačiau nesudarė galimybės klientams koreguoti rezervuojamos galios, net paaiškėjus, kad ji perteklinė. Tokia praktika mažina tinklo prieinamumą kitiems klientams, nes rezervuota, bet nepanaudota perteklinė galia negali būti suteikiama kitiems klientams kitai paslaugai teikti.

8.2. ESO klientas 2023-09-11 kreipėsi į VERT dėl vartojimo ginčo (reg. Nr. [duomenys nuasmeninti]). ESO 2022-03-24 klientui išdavė 20 kW galios rezervavimo sąlygas, sudaryta paslaugos sutartis (preliminari įmoka – 0 Eur). Klientas atlikęs darbus faktiškai įrengė tik 9,58 kW elektrinę, todėl ESO likusią 10,41 kW galią grąžino į tinklą. 2023-03-15 klientas pateikė naują paraišką papildomai 19,665 kW galiai, tačiau ESO atsisakė suteikti šią galią, nes 20 kW sąlygos nebegalioja, ir paprašė teikti naują paraišką. 2023-05-23 klientas vėl kreipėsi su paraiška dėl 15 kW galios, bet ESO atsisakė, tai padaryti dėl to, kad laisvos galios tinkle nebuvo. Šis atvejis parodo, kad

⁴³ STT pastaba: ši ESO paslaugų teikimo statistika parodo, kad prijungimo paslaugos kaina kol yra laisvos galios tinkle ir tos pačios paslaugos kaina kai laisvos galios tinkle nebėra ir dėl to reikia plėsti tinklo pajėgumą, gali skirtis vidutiniškai daugiau nei 5 kartus, o rezervuojamų galių dydžiai svyruoja radikaliai – nuo 2 iki 99 kW. Toliau, šios išvados 8 punkte nurodomi tokios galimai ydingos galios rezervavimo sistemos ir ESO praktikos pavyzdžiai.

⁴⁴ STT pastaba: šiuo metu, dėl ESO nefunkcionalių ir netikslių kainos skaičiuoklių paplitusi praktika teikti paraiškas, siekiant ne gauti paslaugą, o sužinoti galimus elektros įvedimo kaštus į tam tikrą objektą. Visais atvejais klientui pateikus paraišką ESO privalo rezervuoti jo nurodomas prašomas galias. Taigi dėl tokios praktikos gali būti rezervuojami dideli kiekiai realiai klientams nereikalingos galios ir taip sumažinama laisvos galios fondas tam tikroje vietovėje.

klientas, kuriam iš pradžių buvo rezervuota daugiau galios nei jam reikėjo, vėliau jam prireikus tos galios, nebegalėjo jos gauti, nes laisvos galios tinkle nebeliko, galimai ir dėl to, kad tinkle panašiu būdu galėjo būti rezervuotos perteklinės, kitiems klientams nereikalingos, galios.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimo Energetikos ir darnios plėtros komisijos 2023-05-03 posėdyje ESO vadovas nurodė, kad „*Modelis, kad kažkas pasiėmė galias ir turi jas perteklines, šiandien yra gajus*“. Seimo nariai pasiūlė sprendžiant šią problemą apmokestinti gaminančius vartotojus, kurie norėtų įsirengti didesnes nei 10 kW elektrines, šiam mokesčiui iš esmės pritaria ESO ir VERT vadovai⁴⁵. STT nuomone, mokesčio už didesnės nei 10 kW galios rezervavimą visiems klientams nespęs galios rezervavimo problemos, nes toks apmokestinimas klientams būtų pritaikytas tik sudarius paslaugos sutartį ir vartojant elektros energiją, o iki to, klientui paraiškoje nurodžius galią ir toliau galės būti laikinai rezervuojama perteklinė galia, todėl ir toliau išliks galimybės klientams rezervuoti perteklinę galią ir už ją nemokėti. Klientai gali susitarti dėl perteklinių galių rezervavimo taktikos ir rezervuoti perteklines galias. Be to, egzistuoja rizika, kad klientai paprasčiausiai teikdami paraiškas perteklinei galiai gali klaidingai suprasti savo realius poreikius dėl nepakankamos aiškios viešai skelbiamos informacijos apie elektros energijos vartojimo poreikiams reikalingą galią ir aiškios skatinimo racionaliai pagal faktinius poreikius rezervuoti tinklo galias sistemos netaikymo.

Išvada (kritinė antikorupcinė pastaba): Laisvų naudoti ir generuoti galių rezervavimo sistema ir nevienodas galių rezervavimo skirtingoms prijungimo paslaugoms teikti teisinis reguliavimas sudaro sąlygas piktnaudžiavimui, kai klientai gali rezervuoti perteklines galias, dirbtinai sumažinti tinklo prieinamumą ir apriboti kitų klientų galimybes gauti prijungimo paslaugą be tinklo plėtros. Tokia perteklinių galių rezervavimo praktika gali nepagrįstai sukurti tinklo plėtros poreikį, kurio kaštai gali būti perkelti kitiems vartotojams. Šios reguliavimo ir praktikos spragos didina korupcijos riziką ESO rezervuojant perteklines galias ir neskatina klientų atsakingai bei realiai vertinti rezervuojamos galios poreikį ir racionaliau rezervuoti tik reikalingas galias.

PASIŪLYMAI:

ENERGETIKOS MINISTERIJAI tobulinti galios rezervavimo teisinį reguliavimą:

- Užtikrinti kaip galima panašesnius leistinos naudoti ir leistinos generuoti galios tinkle neatlygintino rezervavimo trukmės terminus.

⁴⁵ Made in Vilnius.lt straipsnis, prieiga internete: https://madeinvilnius.lt/naujienos/lietuvos-naujienos/vert-ir-eso-siulove-vesti-galios-mokesti-buitiniams-vartotojams/#google_vignette

- Skatinant racionalų galios rezervavimą ir naudojimą, nustatyti optimalų neapmokestinamą galios dydį prijungimo paslaugų klientams ir (ar) jų grupėms ir įvesti galios mokesį ir (ar) galios dedamąją klientams rezervuojant galią, viršijančią neapmokestinamą galios dydį.

VERT:

- Užtikrinti prijungimo paslaugų kainų diferencijavimo metodikos pakeitimus dėl galios mokesčio ir (ar) galios dedamosios nustatymo prijungimo paslaugų įkainiuose.

ESO:

- Imtis veiksmų ir papildomos viešinio informacinės kampanijos, skatinant klientus pagal jų planuojamų naudoti įrenginių specifikacijas realiai įvertinti galios poreikius ir sudaryti sąlygas klientams realistiškai įsivertinti reikalingą galią prieš teikiant paraišką, siekiant mažinti perteklinių galios rezervacijų skaičių.

3.4. Ydingas prijungimo kainų (įkainių) nustatymo ir perskaičiavimo teisinis reguliavimas gali didinti korupcijos riziką (kritinė antikorupcinė pastaba)

Klientui pagal jo paraišką išdavus technines sąlygas ir rezervavus galią, ESO parengia prijungimo paslaugos sutarties projektą, kuriame parenka paslaugos įmokos apskaičiavimo būdą (pagal VERT nustatytus įkainius arba pagal ESO sąnaudas (išlaidas) ir faktinę paslaugos kainą), prijungimo paslaugos sutartyje apskaičiuoja paslaugos įmokos preliminarų dydį bei nustato jo perskaičiavimo tvarką. Preliminarios įmokos pagal ESO sąnaudas (išlaidas) ir faktinę paslaugos kainą nustatymo būdas sutartyje taikomas visiems įrenginių prijungimo paslaugų, kurios nurodytos Metodikoje, klientams, ir prijungimo paslaugoms, kai netaikomi VERT nustatyti prijungimo įkainiai, taip pat visiems AIE prijungimo paslaugų ir įkainių bei įrenginių perkėlimo paslaugų klientams, kuriems VERT nenustatė fiksuoto prijungimo paslaugos įkainio.

Preliminarios paslaugų teikimo kainos (įkainio) apskaičiavimą ir jo perskaičiavimą ESO su klientais sudaromose prijungimo paslaugų sutartyse ir ESO veiklos valstybinę priežiūrą nustatant kainą reguliuoja šie teisės aktai:

EEĮ 4 straipsnio 5 punkte nustatyta, kad elektros energetikos sektoriaus veiklos valstybinis valdymas, reguliavimas, priežiūra ir kontrolė grindžiami elektros energijos prieinamumo ir pakankamumo vartotojams už ekonomiškai pagrįstą kainą principu.

EEĮ 68 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta, kad VERT nustato pareigą ESO teikti paslaugas sąnaudomis pagrįstomis kainomis, atsižvelgiant į protingumo kriterijų atitinkančią investicijų grąžą ar pelno maržą.

EEĮ 67 straipsnio 7 dalyje, 75 straipsnio 9–12 dalyse ir AIEĮ 20¹ straipsnio 11 dalyje nustatytos ESO teikiamų prijungimo paslaugų ESO sąnaudų (išlaidų) padalinimo proporcijos tarp klientų ir ESO, nurodančios kokią prijungimo paslaugų išlaidų dalį apmoka klientas, ir kokią dalį – ESO.

Įrenginių prijungimo paslaugų preliminarios kainos (įmokos) sutartyse nustatymas reguliuojamas Metodikoje⁴⁶:

Metodikos 7.1 papunktyje nustatyta, kad prijungimo paslaugų kaina teikiant įrenginių prijungimo paslaugas prijungiant kliento įrenginius iki 500 kW (imtinai) ir geometrinis atstumas nuo kliento įvadinės elektros apskaitos spintos (elektros tinklų nuosavybės ribos) iki artimiausios 0,4/(6)10kV transformatorinės yra ne didesnis nei 1000 m. bei keičiant vienfazį atvadą trifaziu arba trifazį atvadą vienfaziu, keičiant leistiną naudoti galią, skaičiuojama naudojant VERT nustatytą 1 kW tinklo plėtros įkainį. Visų kitų Metodikos 7.3 papunktyje ir 10 punkte nurodytų prijungimo paslaugų kaina (įmoka) sutartyje skaičiuojama pagal faktines ESO sąnaudas (išlaidas).

Metodikos 7 punkte nurodoma, kad ESO su vartotoju sudaro prijungimo prie elektros tinklų paslaugos suteikimo sutartį, joje nurodydamas vartotojo įrenginių prijungimo įmokos apskaičiavimo būdą (pagal operatoriaus faktines išlaidas ar VERT nustatytus įkainius) ir preliminarią įmokos sumą, kurią apmoka vartotojas.

Metodikos 8.2.1. papunktyje ir 9 punkte nustatyta, kad prijungimo paslaugos kaina (prijungimo įmoka), kai ji skaičiuojama pagal faktines ESO sąnaudas (išlaidas) yra lygi ESO rangovo, laimėjusio operatoriaus paskelbtą viešąjį pirkimą dėl vartotojo elektros energijos įrenginių prijungimo prie tinklo, atliktų darbų bei operatoriaus ir (ar) rangovo sunaudotų medžiagų ir kitų išlaidų, tiesiogiai susijusių su vartotojo elektros įrenginių prijungimu (pvz., kapitalizuotų darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudų, kurios nebuvo įvertintos skirstymo ar perdavimo paslaugų kainose, išlaidų valstybės institucijų leidimams, pažymoms, notarinių sandorių sudarymui, servituto registravimui, archeologiniams tyrinėjimams, projektavimo darbams, techninei priežiūrai, techninio priežiūrėtojo draudimui, projekto ekspertizei), faktinei kainai.

Metodikos 8.2.4 papunktyje nustatyta, kad sutartyje nurodyta preliminari kaina (įmoka) gali būti perskaičiuojama ir pateikiama padidinta ar sumažinta sąskaita klientui apmokėti, išskyrus atvejus, kai prijungimo įmoka padidėja dėl aplinkybių, kurios operatoriaus galėjo būti įvertintos preliminarios prijungimo įmokos apskaičiavimo metu, tačiau nebuvo įvertintos ar buvo įvertintos netinkamai arba kai įmoka padidėja daugiau nei 10 proc. dėl objektyvių priežasčių, bet vartotojas

⁴⁶ STT pastaba: toliau šiame skirsnyje pateikiamos nuorodos į prijungimo paslaugos preliminariai kainai apskaičiuoti pagal faktines ESO sąnaudas (išlaidas) ir perskaičiuoti aktualias galiojančios Metodikos (redakcija, galiojanti nuo 2024-04-01) nuostatas.

nesutinka tęsti prijungimo paslaugos. Šiais atvejais (esant priežastims, priskiriamoms neobjektyvioms, arba esant objektyvioms priežastims, bet vartotojui nesutinkant tęsti prijungimo paslaugos dėl įmokos padidėjimo daugiau nei 10 proc.) patirtas faktinių sąnaudų skirtumas finansuojamas ESO ir į elektros skirstymo tarifą neįskaičiuojamas.

ESO PETA nustatyta, kad gamintojai ir gaminantys vartotojai, apmoka jiems teikiamos prijungimo paslaugos teikimo sąnaudas, susijusias su AIE elektrinių prijungimu prie elektros tinklų, įskaitant sąnaudas, patirtas dėl elektros tinklų pajėgumo didinimo, elektros tinklų, įskaitant jiems eksploatuoti reikalingas įrenginių ir objektų išigijimo sąnaudas, optimizavimo, plėtos ir (ar) rekonstrukcijos.

ESO teikiamos prijungimo paslaugos buitiniams vartotojams pagal savo subjektą, objektą ir tikslą yra vartojimo paslaugos, o sudaroma prijungimo paslaugų teikimo su fiziniiais asmenimis sutartis – vartojimo rangos sutartis, kuriai pirmiausiai turi būti taikomi ES Direktyvos 93/13/EEB⁴⁷ 6 straipsnio 1 dalyje, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.672 straipsnio 1 dalyje, CK 6.672 straipsnio 2 dalyje, CK 6.676 straipsnio 1 dalyje CK 6.228⁴ straipsnio 4 dalyje, CK 6.228⁴ straipsnio. 2 dalies 12 p. CK 6.228⁴ straipsnio 6 d. nustatyti reikalavimai. Vartotojų sutarčių sudarymo ir taikymo sąžiningumo ir privalomų vartotojų apsaugos sąlygų reikalavimai yra plačiai išaiškinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktikoje⁴⁸.

9. Įvertinę prijungimo paslaugų teikimo preliminaraus įkainio nustatymo sudarant Prijungimo paslaugos sutartis su vartotojais teisinį reguliavimą, nustatėme, kad teisės aktuose įtvirtintas prijungimo paslaugų kainodaros reguliavimas suteikia teisę ESO prijungimo paslaugų teikimo sutartyse su klientais praktikoje nustatyti preliminarią prijungimo paslaugos kainą (įmoką) pagal faktines ESO sąnaudas (išlaidas) dėl šių priežasčių:

Pirmiausiai, teisinis reguliavimas lemia, kad ESO apskaičiuoja kainą, dar nežinant ESO ir jos rangovų faktiškai planuojamų atlikti darbų apimties ir galutinės kainos. Dėl tokio teisinio reguliavimo, kai paslaugų kaina skaičiuojama pagal ESO sąnaudas (išlaidas) yra sudaromos prielaidos nustatytos preliminarios įmokos perskaičiavimui, kas didina korupcijos riziką kiekvieną

⁴⁷ 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos Direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, 1993 4 21, p. 29–34), prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A31993L0013>

⁴⁸ Pavyzdžiui: ESTT 2012 m. birželio 14 d. sprendimo byloje Banco España?ol de Crédito, SA prieš Joaquin Calderón; ESTT 2013 m. gegužės 30 d. sprendimas byloje Asbeek Brusse ir de Man Garabito prieš Jahani BV; 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje Birutė Šiba prieš A. D; ESTT 2014 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje Kasler ir Kaslerné Rabai prieš OTP Jelzalogbank Zrt.; 2015 m. vasario 26 d. sprendimo byloje Bogdan Matei, Ioana Ofelia Matei prieš SC Volksbank Romania; 2015 m. balandžio 23 d. sprendimo byloje Jean-Claude Van Hove prieš CNP Assurances SA; LAT 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2011; LAT 2012 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-67/2012; LAT 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2012; 2016 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-248/2016

kartą ją perskaičiuojant. ESO klientai gavę technines sąlygas ir sudarę sutartį su ESO, negali būti tikri dėl galutinės paslaugos kainos⁴⁹.

Antra, EEĮ, AIEĮ ir kituose teisės aktuose nėra numatyta galimybė teikiant įrenginių perkėlimo ar AIE elektrinių prijungimo paslaugų kainą skaičiuoti pagal VERT įkainius, todėl šiems ESO klientams preliminari AIE elektrinių prijungimo paslaugų kaina skaičiuojama pagal ESO išlaidas (sąnaudas), kurias ESO turi galimybę keisti, atliekant tinklo plėtros darbus.

Trečia, norminiuose teisės aktuose nepakankamai aiškiai apibrėžti prijungimo paslaugų preliminarios kainos (įmokos) perskaičiavimo pagrindai, priežastys ir aplinkybės, sudaro galimybes skirtingai vertinti ir interpretuoti objektyvias/neobjektyvias priežastis, galėjimą/negalėjimą jas numatyti prieš sudarant prijungimo paslaugos teikimo sutartį, aplinkybių įvertinimo tinkamumą/netinkamumą perskaičiuojant kainas ESO klientams, kuriems ir toliau kaina skaičiuojama pagal ESO sąnaudas (išlaidas) arba yra jiems teikiamų paslaugų kainos dedamoji, o leidžiamas iki 10 proc. įmokos perskaičiavimas dėl objektyvių aplinkybių kelia ginčų su klientais riziką.

Ketvirta, preliminarios kainos vartotojui prijungimo paslaugų sutartyje nustatymas ir perskaičiavimo teisinis reglamentavimas, kai pasikeičia ESO sąnaudos (išlaidos), gali būti kvestionuojamas CK ir ES teisėje vartojimo sutartims keliamų ir ESTT ir LAT teismų praktikoje išaiškintų vartojimo sutarties reikalavimų dėl paslaugos kainos sąžiningumo ir aiškumo atžvilgiu.

10. Išanalizavę, ESO teikiamų prijungimo paslaugų kainų perskaičiavimo statistiką, kai preliminari prijungimo paslaugos kaina paslaugos teikimo sutartyje buvo perskaičiuota (sumažinta arba padidinta), teikiant paslaugas, nustatėme, kad, ESO duomenimis, per 2021-2023 m. ESO suteikė 164 407 Prijungimo paslaugų, 17 900 (11 proc.) paslaugų preliminari įmoka buvo perskaičiuota. 5 433 (3 proc.) atvejų klientui reikėjo primokėti iš jų kainą perskaičiavus 3 696 vartotojams, kaina didėjo daugiau nei 10 proc., kai kuriems vartotojams kaina padidėjo daugiau nei keliasdešimt kartų, o kai kuriems vartotojams kaina buvo sumažinta kelis kartus. ESO suteikė 103 275 įrenginių prijungimo paslaugų ir iš jų 10 072 paslaugas teikiant ESO galutinę kainą vartotojams buvo perskaičiuota (10 proc.)⁵⁰. iš jų 3 771 (4 proc.) paslaugos kaina padidėjo. ESO suteikė 57 205 AIE elektrinių prijungimo paslaugų, iš jų 4 072 paslaugas teikiant galutinę kainą buvo perskaičiuota (7 proc.). ESO suteikė 3 927 Įrenginių perkėlimo paslaugų, iš jų net 3 757 (95 proc.) paslaugas teikiant

⁴⁹ STT pastaba: Pavyzdžiai nurodomi šio išvados 10 ir 11 punktuose.

⁵⁰ STT pastaba: Atliekant analizę buvo įvertinti visų ESO suteiktų naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo paslaugų 2021-2023 m. statistiniai duomenys. ESO nepateikė duomenų, kurios iš jų yra naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo paslaugos, kurioms preliminari įmoka buvo nustatyta pagal VERT nustatytus įkainius, 2021-2023 m., todėl darytina prielaida, kad teikiant šias paslaugas neperskaičiuotos buvo tos preliminarios kainos, kurios buvo apskaičiuotos pagal VERT nustatytus įkainius, o likusios dalis perskaičiuotų kainų dalis gali būti nepalyginamai didesnė ir gali būti artima kainų perskaičiavimo daliai teikiant įrenginių perkėlimo paslaugas, kurių kaina skaičiuojama tik pagal ESO sąnaudas (išlaidas).

galutinė kaina buvo perskaičiuota⁵¹, iš jų 1076 (27 proc.) paslaugos kaina padidėjo. Kai kuriais atvejais ESO perskaičiavus kainą ji padidėdavo ar sumažėdavo drastiškai nuo 50 proc. iki kelis ar keliasdešimt kartų. Pavyzdžiui:

10.1. ESO vartotojui [duomenys nuasmeninti] teikiant naujo vartotojo prijungimo prie tinklų paslaugą ESO 2021-12-03 paslaugos teikimo sutartyje Nr. [duomenys nuasmeninti] apskaičiavo preliminarią kainą 69,3 Eur, kuri po perskaičiavimo padidėjo daugiau nei 40 kartų ir vartotojui apmokėti buvo pateikta galutinė sąskaita 4 619,34 Eur.

10.2. ESO vartotojui [duomenys nuasmeninti] teikiant laikino vartotojo prijungimo paslaugą ESO 2022-02-17 sutartyje Nr. [duomenys nuasmeninti] apskaičiavo preliminarią kainą 256,20 Eur, kuri po perskaičiavimo padidėjo 5 kartus ir vartotojui pateikta galutinė sąskaita 1 759,32 Eur.

10.3. ESO vartotojui [duomenys nuasmeninti] teikiant Įrenginio perkėlimo paslaugą ESO 2023-02-14 paslaugos teikimo sutartyje Nr. [duomenys nuasmeninti] apskaičiavo preliminarią 2 378,51 Eur kainą, kuri po perskaičiavimo padidėjo 6 kartus ir vartotojui buvo pateikta apmokėti 16 614 Eur sąskaita.

10.4. ESO vartotojui [duomenys nuasmeninti] 2023-06-20 ESO paslaugos teikimo sutartyje Nr. [duomenys nuasmeninti] ir 2023-07-19 paslaugos teikimo sutartyje Nr. [duomenys nuasmeninti] apskaičiavo didesnes preliminarias kainas, kurios perskaičiavus, nepasikeitus jokiems objektyviems tinklo duomenims, buvo sumažintos daugiau nei 50 proc., dėl ko [duomenys nuasmeninti] pagal šias sutartis už ESO suteiktas Prijungimo paslaugas klientas sutaupė 174 733 Eur.

10.5. ESO vartotojui [duomenys nuasmeninti] ESO 2022-12-20 paslaugos teikimo sutartyje Nr. [duomenys nuasmeninti] apskaičiavo 132 391,28 Eur preliminarią įmoką, kuri perskaičiavus įmoką sumažėjo daugiau kaip 68 proc. ir klientas sutaupė 90 752 Eur.

11. Išanalizavę viešai prieinamą informaciją, ESO pateiktus prijungimo paslaugų klientams teikimo dokumentus, vartotojų skundus dėl preliminarių kainų perskaičiavimo, nustatėme, kad ESO teikiant prijungimo paslaugas pasitaiko preliminarios kainos perskaičiavimo atvejų, kai klientams preliminari kaina ESO perskaičiuojama, nesant kliento kaltės ar nepasikeitus tinklo techninėms aplinkybėms. Klientus, nesutinkančius mokėti vienašališkai perskaičiuotos paslaugos kainos likutį, ESO paprastai informuoja apie paslaugos teikimo sutarties nutraukimą. Tačiau tam

⁵¹ STT pastaba: atlikus klientų pateiktų ESO ir VERT skundų analizę, matyti, kad su klientais ESO perskaičiuojamos kainos nurodytos paslaugų teikimo sutartyje nederinamos, ESO apie kainos perskaičiavimo faktą informuoja vartotoją, kartais net po paslaugos suteikimo ir darbų atlikimo ir pareikalauja vartotojų apmokėti sąskaitą su vienašališkai perskaičiuota kaina, dėl ko vartotojas automatiškai tampa ESO perskaičiuotos kainos (priemokos arba permokos) skolininku arba kreditoriumi nors tokių įsipareigojimų savo valia neprisiima.

tikrais atvejais, kilus ginčams ESO darbuotojai perskaičiuotą kainą gali sumažinti ir kelis kartus, tam galimai nesant pagrindo, pavyzdžiui:

11.1. Kauno dienos 2023-10-28 straipsnyje nagrinėtas ESO galios didinimo paslaugos atvejis, kai klientai, kurie sudarė sutartį su ESO dėl gaminančio vartotojo prijungimo ir galios padidinimo, nurodė, kad ant namo stogo įsirengė saulės elektrinę, pateikė paraišką ESO dėl prijungimo ir galios padidinimo 15 kW paslaugos, ESO išdavė Prijungimo sąlygas ir parengė prijungimo sutartį bei apskaičiavo preliminarią 549,96 eur. kainą (įmoką). Teikiant paslaugą ESO perskaičiavo įmoką dėl to, kad „*paaiškėjo kad rangovas negali atlikti darbų už sutartyje (projekte) numatytą preliminarią darbų įrengimo kainą. Rangovui patikslinus darbų atlikimo kainą*“, vėliau ESO dar kartą informavo klientą, kad rangovai vėl „*esą nesutinka atlikti darbų už tą sumą, todėl reikia primokėti priemoką*“, ir perskaičiuotos kainos apskritai nenurodė. ESO klientai straipsnyje taip pat nurodė, kad ESO pasiūlė jiems, jei nesutinka su perskaičiuota kaina, nutraukti sutartį ir paslaugos visai atsisakyti. ESO atstovai straipsnyje komentuodami šį atvejį nurodė, kad negali paaiškinti, kokiu pagrindu iš vartotojų ESO darbuotojai antrą kartą reikalavo primokėti, nes antrą kartą kainos perskaičiavimo šiai paslaugai neatliko, o preliminarią kainą perskaičiavo ir padidino beveik 2 kartus iki 993,09 Eur pagrįstai sutartyje nustatyta tvarka, ESO metiniam rangovui patikslinus darbų atlikimo kainą⁵². Nustatėme, kad faktiškai šiuo atveju ESO su vartotoju sudarė 2023-08-14 paslaugos teikimo sutartį Nr. [duomenys nuasmeninti], pagal kurią vartotojas sumokėjo 28 proc. didesnę už preliminarią perskaičiuotą kainą 705,18 Eur, nors straipsnyje nurodyta, kad ESO perskaičiavo ir juos informavo apie dar didesnę 993,09 Eur paslaugos kainą. ESO paslaugų teikimo duomenimis, faktiškai klientui buvo suteikta 15 kW prašoma gaminančio vartotojo prijungimo ir galios padidinimo paslauga, nors straipsnyje minima, kad ESO nurodė, jog galima suteikti tik 10 kW galią, nes laisvos galios tinkle nebėra, o kitos objektyvios tinklo aplinkybės nepasikeitė.

11.2. ESO 2022-01-10 sudarė su buitiniu klientu įrenginių prijungimo paslaugos sutartį Nr. [duomenys nuasmeninti], kurioje apskaičiavo preliminarią paslaugos įmoką (kainą) – 1 840,23 Eur. su PVM., kurią klientas iškart ir sumokėjo. ESO 2022-07-08 ir 2022-07-14 gavo sąskaitas iš savo rangovų, kurie tiekė medžiagas ir atliko darbus. 2022-07-21 klientas pats prisijungęs prie ESO savitarnos pastebėjo, kad prie jo paraiškos Nr. [duomenys nuasmeninti] projektavimo dalies yra patikslinta prijungimo įmoka – nurodyta, kad kaina buvo perskaičiuota ir klientui už objekto prijungimo darbus po perskaičiavimo jau rangovams atlikus darbus 2022-08-17 buvo pateikta sąskaita, kurioje reikalaujama papildomai sumokėti beveik 5 kartus didesnę nei sutartyje buvo nustatyta preliminari kaina nepriemoką - 10 031,21 Eur. Klientas su šiuo reikalavimu nesutiko ir

⁵² Straipsnis Kauno dienoje, prieiga internete: https://kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/eso-reketas-uz-paslaugas-reikalauja-primoketi-1145816#google_vignette

2022-08-25 kreipėsi su skundu į ESO. Gavusi skundą, ESO pradėjo derybas su klientu dėl kainos perskaičiavimo ir sutiko sumažinti reikalaujamą nepriemoką daugiau nei 10 kartų, iki su klientu sutartos 1 840 Eur papildomos priemokos ir šio susitarimo pagrindu sudarius taikos sutartį ESO su klientu 2022-10-21 sudarė naują įrenginių prijungimo paslaugos sutartį, tuo pačiu kaip ankstesnė sutartis Nr. [duomenys nuasmeninti], kurioje be naujos kliento paraiškos, nesant jokių kitų teisės aktuose ar paslaugos sutartyje numatytų pagrindų, nepasikeitus jokiems faktiniams duomenims, pakeitė sutartį ir nustatė su klientu sutartą kitą preliminarią kainą ir apskaičiavo naują 3 660,24 Eur preliminarią įmoką (kainą), kurią klientas sumokėjo. Šiuo atveju ESO klientui kainą perskaičiavo jau rangovams atlikus darbus ir gavęs sąskaitas iš rangovo. Kilus ginčui, ESO rado būdą, kaip kainą klientui sumažinti selektyviai po derybų su klientu nesant tam pagrindo sutartyje.

11.3. Vilniaus apygardos teismas 2022-06-17 civilinėje byloje Nr. e2A-1117-275/2022 nagrinėjo ginčą dėl ESO 2016-03-01 su klientu sudarytos įrenginių perkėlimo paslaugos sutarties Nr. [duomenys nuasmeninti], pagal kurią kaina turėjo būti apskaičiuota pagal faktines ESO sąnaudas. ESO rangovas 2016-02-08 ESO pateikė sąmatą 22 111,71 Eur sumai. ESO klientui apskaičiavo ir 2016-03-01 įrenginių perkėlimo paslaugos sutartyje Nr. [duomenys nuasmeninti] nurodė 25 793,01 Eur. preliminarią įmoką, kurią klientas apmokėjo. Paašškėjus naujų darbų poreikiui ESO rangovas pagal ESO darbų užsakymą pateikė papildomų darbų sąmatą 8 616,16 Eur. Atlikus darbus ESO rangovas apmokėti ESO teikė 3 sąskaitas: iš pradžių pateikė 30 727,87 Eur. sąskaitą, vėliau pateikė sąskaitą už 27 850, 03 Eur., o galiausiai sumažino darbų kainą ir pateikė ESO lygią preliminarią kainai – 25 793,01 Eur sąskaitą. ESO preliminarią kainą klientui perskaičiavo ir kainą dėl ESO rangovo darbų kainos pasikeitimo ir ją padidino vieną kartą iki 27 850,03 Eur. Atsiradus kliento reikalavimui susigrąžinti permoką iš jau sumokėtos preliminarios įmokos 25 793,01 Eur., dėl galimai perteklinių darbų atlikimo, vietoj nepriemokos, ESO susitarė su klientu, kad papildomai jam mokėti neberekės, t. y., preliminari kaina nebesikeičia ir lieka tokia pati – 25 793, 01 Eur, kaip numatyta 2016-03-01 paslaugos teikimo sutartyje. Klientas padavė ieškinį teismui. Teismas ieškinį atmetė nustatęs, kad ESO paslaugą pagal šią sutartį klientui suteikė, todėl klientui kyla pareiga savo sąskaita apmokėti ESO 100 procentų rangovo atliktų darbų kainos, ESO rangovams atlikus darbus ir pateikus sąskaitas, ESO šias išlaidas faktiškai patyrė, todėl klientas pagrįstai sumokėjo preliminarią įmoką. Svarbu tai, kad nagrinėjant šią bylą paašškėjo jog ESO rangovas teikė ESO net 3 skirtingas sąskaitas už darbus apmokėti, ESO klientui perskaičiavo preliminarią įmoką (kainą) pagal vieną iš rangovo pateiktą sąskaitą, kuri dar kartą pasikeitė kilus ginčui su klientu dėl darbų pagrįstumo. Taip pat šioje byloje ESO rangovas nurodė, kad, galimai ESO rangovai patyrė ESO spaudimą mažinti darbų kainas ir sąskaitas ir „*priėmė vienašališką sprendimą sumažinti atliktų darbų akto sumą*“, dėl ko Rangovas

buvo priverstas pateikti ESO apmokėti 27 850,03, o vėliau sąskaitą dar sumažinti iki ESO nustatytos preliminarios kainos, nors faktiškai darbų atliko už didesnę sumą⁵³.

Visi aukščiau nurodyti ESO praktikos apskaičiuojant paslaugų kainą ir ją perskaičiuojant pavyzdžiai atskleidžia, kad ESO praktikoje faktiškai gali būti atliekami veiksmai selektyviai tariantis tiek su rangovais, tiek ir su klientais dėl kainos perskaičiavimo. ESO naudodamasis suteikta preliminarios paslaugos kainos perskaičiavimo diskrecija ir išskirtine padėtimi prijungimo paslaugų rinkoje, gali susitarti su rangovais ir klientais dėl galimai pritaikytos prijungimo paslaugos galutinės kainos⁵⁴.

Išvada (kritinė antikorupcinė pastaba): Prijungimo paslaugų kainų apskaičiavimo teisinis reguliavimas ir kainos nustatymo pagal faktines ESO sąnaudas (išlaidas) kainodara yra ydinga, sudaro sąlygas ESO perskaičiuoti prijungimo paslaugų kainas, kurios iš anksto nėra žinomos klientui, todėl kelia susitarimų, teikiant prijungimo paslaugas, riziką. Tokia praktika suteikia ESO darbuotojams plačią diskreciją apskaičiuoti ar perskaičiuoti paslaugų kainas nesant kliento kaltės, didina interesų įtakos ir konflikto tikimybę, gali pažeisti vartotojų teises bei skaidraus energetikos sektoriaus principus, silpninti pasitikėjimą ESO, reguliuojančiomis institucijomis ir valstybės energetikos politika.

PASIŪLYMAI:

ENERGETIKOS MINISTERIJAI tobulinti teisinį reguliavimą:

- Tobulinti prijungimo paslaugų kainodarą suteikiant teisę VERT įvertinti, peržiūrėti ir konsoliduoti visų prijungimo paslaugų kainodarą, užtikrinant, kad visiems tipinių prijungimo paslaugų teikimo atvejais, išskyrus atskiras objektyviai ir aiškiai apibrėžtas verslo klientų ir kitų netipinių klientų grupes, būtų taikomos vienodos diferencijavimo sąlygos už prijungimo paslaugas.

VERT:

⁵³ Vilniaus apygardos teismo 2022 birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1117-275/2022, Teisminio proceso Nr. 2-68-3-35747-2018-6. STT pastaba: Nors ši paslauga buvo suteikta ne analizuojamu laikotarpiu, tačiau ESO taikomos prijungimo paslaugų teikimo praktikos detalės paaiškėjo analizuojamu laikotarpiu nagrinėjant šį ginčą teismuose, todėl šio atvejo aplinkybės laikytinos šios analizės objektu. Šios bylos medžiagoje buvo atskleistos ESO taikomos preliminarios kainos apskaičiavimo ir perskaičiavimo proceso paprastai nematomos detalės ir galimas kainų perskaičiavimo reguliavimo bei ESO vidaus kontrolės trūkumas ir parodytas galima ESO netinkamo elgesio ir bendravimo su klientu manipuliuojant derybomis su rangovu ir klientu ir kainos perskaičiavimu „*modus operandi*“, kas aktualu šioje išvadoje teikiamoms antikorupcinėms pastaboms.

⁵⁴ ESO paaiškino, kad „bet kokie santykiai su rangovais yra grindžiami viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų nuostatomis, t. y. bet kokie sutarčių pakeitimai, susiję su kainų pokyčiais, yra atliekami tik Lietuvos Respublikos pirkimų, atliekamų vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srityse perkančiųjų subjektų, įstatymo ir Kainodaros taisyklių nustatymo metodikos, patvirtintos Viešųjų pirkimų tarnybos direktoriaus 2017 m. birželio 28 d. įsakymas Nr. IS-95 „Dėl Kainodaros taisyklių nustatymo metodikos patvirtinimo“, nurodytais atvejais ir tvarka“.

- Įvertinti ir peržiūrėti visų prijungimo paslaugų kainodarą, užtikrinant vienodas sąlygas kiekvienai prijungimo paslaugai, kai klientus galima identifikuoti pagal vienodus principus, išskyrus aiškiai apibrėžtas atskiras verslo klientų ir kitų netipinių klientų grupes, kuriems individualiai reikalinga tinklo plėtra, įvertinus kryžminio finansavimo ir neadekvačių ESO investicijų kaštų riziką.

- Tobulinti kainos (įmokos) už paslaugas perskaičiavimo kriterijus ir sąlygas, leidžiančius ESO prijungimo paslaugos kainą perskaičiuoti tik paaiškėjus naujoms techninėms tinklo aplinkybėms, kurių objektyviai nebuvo sudarant sutartį, taip pat dėl kliento kaltės (pavyzdžiui, paslaugos teikimo metu pažeisti sutartyje nustatyti kliento įsipareigojimai ir dėl to pasikeitė ESO paslaugos teikimo kaštai), o tais atvejais kai buvo sudaryta atskira verslo klientų prijungimo paslaugos teikimo sutartis su netipiniais klientais - paaiškėjus joje numatytoms papildomoms kainų perskaičiavimo aplinkybėms.

- Užtikrinti, kad ESO pateiktą informaciją dėl paslaugos teikimo sutartyje nurodytos kainos perskaičiavimo raštu, nurodant klientams teisinį perskaičiavimo pagrindą ir faktines jo perskaičiavimo priežastis ir aplinkybes.

ESO:

- Tobulinti vidinę kainų perskaičiavimo kontrolės sistemą, siekiant kuo tiksliau apskaičiuoti paslaugos kainą, kuri kiek galima daugiau sumažintų vienašališkus kainos perskaičiavimus.

- VERT nustatčius prijungimo paslaugos įkainius, juos paskelbti ESO interneto svetainėje, įdiegti prijungimo paslaugų kainų skaičiuoklėse ar sudaryti kitas sąlygas ir galimybes visiems tipinių prijungimo paslaugų klientams gauti informaciją apie paslaugos kainą neteikiant paraiškos.

- Reguliariai skelbti ataskaitas apie kainų perskaičiavimo atvejus ir pagrindus.

3.5. ESO darbuotojų privatus interesai su ESO rangovais gali kelti korupcijos rizikas (kita antikorupcinė pastaba)

Per analizuojamą 2021-2023 m. laikotarpį ESO vidutiniškai dirbo 2 666 darbuotojai, iš kurių net 1 932 darbuotojai (74 proc.), be kitų funkcijų vykdė funkcijas, susijusias su prijungimo paslaugų teikimu. Analizuojamu laikotarpiu ESO suteikė 164 407 prijungimo paslaugas, kurių darbus atliko 66 ESO rangovai.

Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas (toliau –VPIDĮ) ir Grupės privačių interesų deklaravimo taisyklės nustato aiškias taisykles, skirtas užkirsti kelią interesų konfliktams valstybės tarnyboje ir jai prilyginamose įmonėse⁵⁵.

⁵⁵ STT pastaba: ESO paaiškino, kad „VIPIDĮ nustatyta tvarka pareigą deklaruoti privačius interesus PINREG sistemoje turi 490 darbuotojų, visi likusieji deklaruoja vidaus taisyklėse nustatyta tvarka vidinėje sistemoje“.

VPIDĮ 2 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „*privatūs interesai – asmens, dirbančio valstybinėje tarnyboje, (ar jam artimo asmens) asmeninis turtinis ar neturtinis suinteresuotumas, asmenine turtine ar neturtine nauda, deklaruojančio asmens (ar jam artimo asmens) moralinė skola, moralinis įsipareigojimas ar kitas panašaus pobūdžio interesas deklaruojančiam asmeniui atliekant tarnybines pareigas*“.

VPIDĮ 11 straipsnyje taip pat nustatytas draudimas visiems „*deklaruojantiems asmenims dalyvauti rengiant, svarstant ar priimant sprendimus arba kitaip juos paveikti ar bandyti paveikti, arba atlikti kitas tarnybines pareigas, jeigu atliekamos tarnybinės pareigos yra susijusios su jo privačiais interesais*“, nustatytas reikalavimas deklaruojantiems asmenims „*nusišalinti ir jokia forma nedalyvauti toliau atliekant tarnybines pareigas*“.

VPIDĮ 22 straipsnyje nustatyta prievolė vadovams arba jų įgaliotiems asmenims „*prižiūrėti kaip deklaruojantys asmenys laikosi privačių interesų deklaravimo nuostatų ir <...> patvirtinti pareigų, kurias einantys asmenys privalo deklaruoti privačius interesus, sąrašą*“.

ESO darbuotojų privačių interesų konflikto vengimo principas nustatytas AB „Ignitis grupė“ valdybos antikorupcinėje politikoje⁵⁶ (toliau – Antikorupcinė politika), kurioje įtvirtinti grupės įmonių įsipareigojimai ir nulinės tolerancijos korupcijai principas. Antikorupcinėje politikoje taip pat nustatytas ir interesų konfliktų vengimo principas, kuris reiškia, kad visi AB „Ignitis grupė“ patronuojamų įmonių, įskaitant ESO, darbuotojai savo pareigas privalo vykdyti sąžiningai, nesinaudodami einamomis pareigomis asmeninei ar artimųjų naudai gauti, bei neatlikdami kitu požiūriu grupės ar viešiesiems interesams žalingos veiklos.

AB „Ignitis grupė“ interesų deklaravimo taisyklėse⁵⁷ (toliau – Interesų deklaravimo taisyklės) ir Grupės darbuotojų nusišalinimo ir nušalinimo standarte nustatytos visų grupės įmonių darbuotojų, įskaitant ESO, darbuotojų pareigos deklaruoti privačius interesus ir nusišalinti nuo dalyvavimo rengiant, svarstant ir priimant sprendimus, kurie gali sukelti interesų konfliktą. Pavyzdžiui, Interesų deklaravimo taisyklių 6.1.2. papunktyje nustatyta, kad rengiant, svarstant ar priimant sprendimus dėl asmenų, su kuriais darbuotojas ir (ar) jo artimi asmenys yra susiję einamomis pareigomis, naryste, turi akcijų tuose pačiuose juridiniuose asmenyse ar kitais ryšiais, turi deklaruoti šiuos interesus, kilus konfliktui priimant sprendimus arba dalyvaujant juos rengiant ar priimant

⁵⁶ AB „Ignitis grupė“ antikorupcinė politika, patvirtinta AB „Ignitis grupės“ valdybos 2022-08-16 sprendimu Nr. PR_2022-50, prieiga internete: https://ignitisgrupe.lt/sites/default/files/public/2024-02/AB_Ignitis_grupe_imoniu_grupes_Antikorupcine_politika_22.pdf

⁵⁷ STT pastaba: analizuojamu laikotarpiu 2021-2023 m. galiojo 2 AB „Ignitis grupė“ Interesų deklaravimo taisyklių redakcijos: 1. UAB Lietuvos Energija įmonių grupės darbuotojų privačių interesų deklaravimo taisyklės, patvirtintos UAB „Lietuvos Energija“ generalinio direktoriaus 2019 m. rugpjūčio 2 d. sprendimu Nr. SPR_2019-40 (redakcija galiojo iki 2023-09-10); 2. AB „Ignitis grupė“ įmonių grupės privačių interesų deklaravimo taisyklės, patvirtintos AB „Ignitis grupės“ Verslo atsparumo vadovo 2023-09-11. STT pastaba: toliau nuorodos teikiamos į paskutinių analizuojamu laikotarpiu galiojusių 2023-09-11 patvirtintų AB „Ignitis grupė“ interesų deklaravimo taisyklių nuostatas.

(pavyzdžiui derinant prijungimo sąlygų išdavimą, prijungimo sutarties rengimą, derantis dėl kainų ir pan.) informuoti savo vadovus apie tai ir nusišalinti nuo sprendimų priėmimo. Už šių taisyklių nesilaikymą darbuotojams numatyta atsakomybė. ESO struktūrinių padalinių vadovai nuo 2022-05-10 yra įtraukti į ESO direktoriaus patvirtintą darbuotojų, kurie kartu su ESO direktoriumi ir jo pavaduotojais privalo deklaruoti privačius interesus viešai Privačių interesų registre (toliau – PINREG), sąrašą.

Iki 2022-05-09 ESO struktūrinių padalinių vadovai ir visi kiti ESO darbuotojai, privalėjo deklaruoti savo interesus pagal Interesų deklaravimo taisykles pateikiant deklaracijas, ir nusišalinti jei kyla interesų konfliktas, vykdant jiems pavestas funkcijas. Nuo 2023-07-01 ESO darbuotojui deklaravus ir nurodžius, kad turi ryšių su ESO rangovais, kurie gali sukelti interesų konfliktą, ESO papildomai teikia šiam darbuotojui išankstines saugos rekomendacijas, kuriose nurodoma, kad dėl galimo privataus intereso ir interesų konflikto regimybės, darbuotojas, kilus interesų konfliktui, turi nusišalinti.

12. Įvertinę ESO taikomą privačių interesų kontrolės teisinį reguliavimą, nustatėme, kad kai kurių ESO Antikorupcinės politikos ir Interesų deklaravimo taisyklių principinių nuostatų įgyvendinimą nepakankamai užtikrina vidaus kontrolės priemonės: t. y. ESO nenustatyta išankstinių interesų vengimo rekomendacijų rengimo ir teikimo darbuotojams tvarka.

13. Atlikę ESO darbuotojų privačių interesų, dėl kurių gali kilti interesų konfliktas teikiant prijungimo paslaugas klientams, deklaravimo patikrinimą, nustatyti atvejai, kai ESO darbuotojai, kurie dalyvauja derinant technines sąlygas klientams naujo vartotojo prijungimo paslaugų teikimo procese, VIPIDĮ ir ESO nustatyta tvarka galimai nedeklaruoja savo privačių interesų su ESO rangovais arba juos deklaruoja galimai netinkamai, pavyzdžiui:

13.1. ESO darbuotojas Nr. 1⁵⁸, kuris dalyvauja priimant sprendimus teikiant prijungimo paslaugas ir yra ESO viešųjų pirkimų iniciatorius, yra nurodytas ESO patvirtintame darbuotojų, kurie privalo deklaruoti savo privačius interesus viešai PINREG, sąraše. ESO darbuotojas Nr. 1 2021-02-03 pateikė privačių interesų deklaraciją PINREG, kurioje prie kitų neskelbtinų duomenų nurodė, kad jo artimas asmuo yra ESO rangovo AB „Duomenys nuasmeninti“⁵⁹ akcininkas, o kitas artimas asmuo yra to paties ESO rangovo vienas iš vadovų⁶⁰. Tačiau nustatėme, kad ESO darbuotojas Nr. 1

⁵⁸ STT pastaba: Čia ir toliau šiame išvados skirsnyje nurodomi ESO darbuotojų asmens duomenys STT žinomi, išvadoje neatskleidžiami dėl asmens duomenų apsaugos reikalavimų.

⁵⁹ STT pastaba: Čia ir toliau šiame išvados skirsnyje ESO rangovų juridinių asmenų duomenys žinomi ir nuasmeninti dėl asmens duomenų apsaugos reikalavimų.

⁶⁰ STT pastaba: ESO rangovas AB „Duomenys nuasmeninti“ yra nuolatinis metinis ESO tinklo projektavimo įrengimo, planinių ir avarinių darbų, kurių vertė iki 50.000,00 EUR be PVM darbų rangovas. 2021-2023 m. ESO su AB „Duomenys nuasmeninti“ sudarė 1870 sutartis už 4,4 mln. Eur.

deklarudamas privačius interesus deklaravo ne visus savo interesus, o ESO netinkamai valdė savo darbuotojo šališkumo riziką teikiant prijungimo paslaugas dėl šių priežasčių:

Pirma, šiuos interesus ESO darbuotojas Nr. 1 turėjo deklaruoti duomenis PINREG ryšių su juridiniais asmenimis skyriuje, tačiau tai padarė kitame neviešame skyriuje, nurodydamas juos kaip asmens duomenis, dėl ko deklaracijoje pateikta informacija nebuvo viešai paskelbta.

Antra, PINREG deklaracijoje ESO darbuotojas Nr. 1 deklarudamas duomenis nenurodė nuo kada šis ryšys atsirado.

Trečia, patikrinę duomenis registruose nustatėme, kad ESO darbuotojas PINREG deklaracijoje nenurodė, kad jo artimas asmuo yra ne tik AB „Duomenys nuasmeninti“ Technikos direktorius, bet ir jo akcininkas, taip pat ESO darbuotojo artimas asmuo yra dar vieno ESO rangovo UAB „Duomenys nuasmeninti“⁶¹ akcininkas⁶², todėl ESO darbuotojas Nr. 1 turėjo nustatyta tvarka nedeklaruotų privačių interesų ir su kitu ESO rangovu, kurių nedeklaravo.

13.2. ESO darbuotojas Nr. 2, kuris dalyvauja priimant sprendimus dėl techninių sąlygų derinimo klientui teikiant prijungimo paslaugas, nuo 2018-09-04 pateikė privačių interesų deklaraciją pagal Interesų deklaravimo taisykles, tačiau iki 2025-01-30 nenurodė, kad jo artimas asmuo yra ESO rangovo UAB „Duomenys nuasmeninti“⁶³ direktorius ir akcininkas⁶⁴.

13.3. Iki 2023-11-17 buvęs ESO darbuotojas Nr. 3, nuo 2018-10-11 pateikė privačių interesų deklaraciją pagal Interesų deklaravimo taisykles, tačiau iki pat jo atleidimo 2023-11-17 joje nenurodė, kad jo artimas asmuo yra ESO rangovo UAB „Duomenys nuasmeninti“ akcininkas⁶⁵.

14. Atlikę ESO darbuotojų, su jais susijusių artimų asmenų ir ESO rangovų, kurie atliko veiksmus teikiant prijungimo paslaugas, valdymo ryšių patikrinimą nustatėme, kad ESO darbuotojai

⁶¹ STT pastaba: ESO rangovas UAB „Duomenys nuasmeninti“ yra nuolatinis metinis ESO tinklo projektavimo, įrengimo, planinių ir avarinių darbų, kurių vertė iki 50.000,00 EUR be PVM, Darbų rangovas. 2021-2023 m. ESO su UAB „Duomenys nuasmeninti“ sudarė 1631 sutartis už 3,6 mln. Eur.

⁶² STT pastaba: STT Antikorupcinės analitinės žvalgybos valdyba 2025-03-14 atlikusi patikrinimą nustatė, kad ESO darbuotojo Nr. 1 artimas asmuo tiesiogiai disponuoja 17% ESO nuolatinio metinio rangovo UAB „Duomenys nuasmeninti“ vardinėmis akcijomis nuo 2020-05-19, vardinųjų akcijų skaičius 400.000, vienos akcijos vertė 0,29 Eur. Taip pat ESO darbuotojo Nr. 1 artimas asmuo tiesiogiai disponuoja 40% kito ESO nuolatinio metinio rangovo UAB „Duomenys nuasmeninti“ vardinėmis akcijomis nuo 2022-09-23, vardinųjų akcijų skaičius 100, vienos akcijos vertė 20 Eur. ESO darbuotojo Nr. 1 artimas asmuo tiesiogiai disponuoja 8% ESO nuolatinio rangovo UAB „Duomenys nuasmeninti“ vardinėmis akcijomis nuo 2020-05-19, vardinųjų paprastų akcijų skaičius 200.304, vertė 0,29 Eur.

⁶³ STT pastaba: ESO rangovas UAB „Duomenys nuasmeninti“ yra nuolatinis metinis rangovas, kuris tiekia detales atliekant ESO tinklo plėtrą tinklo transformatorinėms ir remontuoja transformatorines, šiuos darbus atlieka visoje Lietuvos teritorijoje. 2021-2023 m. UAB „Duomenys nuasmeninti“ su ESO sudarė 82 sutartis už 3,9 mln. Eur.

⁶⁴ STT pastaba: STT Antikorupcinės analitinės žvalgybos valdyba 2025-03-14 atlikusi patikrinimą nustatė, kad ESO darbuotojo Nr. 2 artimas asmuo yra UAB „Duomenys nuasmeninti“ akcininkas. Darbuotojo Nr. 2 artimas asmuo disponuoja šios įmonės akcijomis nuo 2017-08-01, vardinųjų paprastųjų akcijų skaičius – 32.270, akcijos nominali vertė 10 Eur.

⁶⁵ STT pastaba: STT Antikorupcinės analitinės žvalgybos valdyba 2025-03-14 atlikusi patikrinimą nustatė, kad ESO darbuotojo Nr. 3 artimas asmuo tiesiogiai disponuoja 34% ES rangovo UAB „Duomenys nuasmeninti“ (kodas: 301490670) akcijų nuo 2016-09-08, paprastų vardinųjų akcijų skaičius 24, vertė 28,96 Eur.

dalyvauja prijungimo paslaugų teikimo procese derinant technines sąlygas klientui, nors rangos darbus pagal išduotas sąlygas atlieka su jais susiję ESO rangovai, pavyzdžiui:

14.1. ESO darbuotojas Nr. 1 neinformavo apie galimą interesų konfliktą savo tiesioginio vadovo ir dalyvavo priimant sprendimą dėl techninių sąlygų Nr. [duomenys nuasmeninti], [duomenys nuasmeninti], [duomenys nuasmeninti], [duomenys nuasmeninti], [duomenys nuasmeninti], [duomenys nuasmeninti], [duomenys nuasmeninti] ir dar 5 prijungimo paslaugų teikimo atvejais (derino klientams išduodamas technines sąlygas), kurias teikiant ESO rangovas AB „Duomenys nuasmeninti“, su kuriuo ESO darbuotojas galimai turi privačių interesų⁶⁶, atliko darbus.

14.2. Tas pats ESO darbuotojas Nr. 1, neinformavo apie galimą interesų konfliktą savo tiesioginio vadovo ir dalyvavo priimant sprendimą dėl techninių sąlygų Nr. [duomenys nuasmeninti] išdavimo (derino klientui išduodamas technines sąlygas), kurias teikiant ESO rangovas UAB „Duomenys nuasmeninti“, su kuriuo ESO darbuotojas galimai turi privačių interesų⁶⁷, atliko darbus.

14.3. ESO darbuotojas Nr. 2, nenusišalino, neinformavo apie galimą interesų konfliktą ir dalyvavo priimant sprendimą dėl techninių sąlygų Nr. [duomenys nuasmeninti], [duomenys nuasmeninti] ir [duomenys nuasmeninti] (derino klientui išduodamas technines sąlygas), kurias teikiant ESO rangovas UAB „Duomenys nuasmeninti“, su kuriuo ESO darbuotojas galimai turi privačių interesų⁶⁸, atliko darbus.

Išvada (kita antikorpūcinė): ESO ne visais atvejais užtikrina veiksmingą privačių interesų valdymą ir kontrolę. Nustatyta atvejų, kai ESO darbuotojai nedeklaruoja arba deklaruoja netinkamai savo privačius interesus su ESO rangovais, taip pat neinformuoja savo tiesioginių vadovų ir dalyvauja derinant prijungimo sąlygas, kai rangos darbus atlieka ESO žinomi su darbuotojais susiję ESO rangovai. Tokiu būdu ESO darbuotojai gali būti šališki ir siekti naudos priimant sprendimus. Nesiėmus papildomų interesų kontrolės priemonių, didėja ESO nepotizmo, darbuotojų favoritizmo, piktnaudžiavimo, galimų neskaidrių susitarimų, žalos ESO, klientams ir viešiesiems interesams rizika, mažėja pasitikėjimas ESO veikla.

PASIŪLYMAI

⁶⁶ STT pastaba: ESO darbuotojo ryšiai ir potencialus interesų konfliktas su AB „Duomenys nuasmeninti“ nurodytas šios išvados 14.1 papunktyje.

⁶⁷ STT pastaba: ESO darbuotojo ryšiai ir potencialus interesų konfliktas su UAB „Duomenys nuasmeninti“ nurodytas šios išvados 14.1 papunktyje.

⁶⁸ STT pastaba: ESO darbuotojo ryšiai ir potencialus interesų konfliktas su UAB „Duomenys nuasmeninti“ nurodytas šios išvados 14.2 papunktyje.

ESO:

- Atlikti šiame skirsnyje nurodytų prijungimo paslaugų teikimo atvejų patikrinimą, nustatčius pažeidimus, informuoti STT ir kitas atsakingas institucijas.
- Tobulinti ESO darbuotojų privačių interesų kontrolės sistemą siekiant laiku identifikuoti galimus interesų konfliktus ir jų regimybes ir užtikrinant, kad ESO atliktų planinius (bent kartą per metus) ESO darbuotojų deklaruotų duomenų patikrinimus, siekiant patikrinti dalies ESO darbuotojų faktinius ryšius su ESO rangovais ir klientais.

4. MOTYVUOTOS IŠVADOS (PASTABOS) IR REKOMENDACINIO POBŪDŽIO PASIŪLYMAI

ESO prijungimo paslaugų teikimo procesuose egzistuoja korupcijos rizika. Teikiamos šios motyvuotos išvados (pastabos) ir rekomendacinio pobūdžio pasiūlymai dėl šioje išvadoje nustatytos korupcijos rizikos ir rizikos veiksnių.

MOTYVUOTOS IŠVADOS (PASTABOS)	REKOMENDACINIO POBŪDŽIO PASIŪLYMAI
<u>1. Kritinės antikorupcinės Išvados (pastabos):</u>	
<p>1.1. Neišsamus prijungimo sąlygų teisinis reguliavimas gali sudaryti sąlygas nepagrįstam ir pertekliniam prijungimo sąlygų nustatymui ir ESO darbuotojų diskrecijai nustatyti perteklinius techninius reikalavimus ir prijungimo paslaugų kainas be aiškaus pagrindimo (antikorupcinės pastabos ir motyvai pateikti 3.2 skirsnyje).</p>	<p>ENERGETIKOS MINISTERIJAI:</p> <p>1.1.1. Norminiuose teisės aktuose nurodyti informaciją, kuri turi būti pateikiama klientams išduodamos techninėse prijungimo sąlygose, įskaitant informaciją apie tinklo būklės įvertinimą, esamą techninę būklę, numatomas investicijas į tinklų rekonstrukciją ar plėtrą toje vietovėje ir trumpą informaciją apie pagrindinius techninius parametrus (pvz., linijos galingumas, įtampos lygis, transformatorinės galia), kurie pasikeis po klientui suteiktos paslaugos.</p> <p>1.1.2 Tikslinti techninius reikalavimus tinklų plėtrai dėl gamybos ir vartojimo įrenginių prijungimo, kad išduodamos prijungimo sąlygos atitiktų proporcingumo principą ir būtų nustatytos atsižvelgiant į konkretų kliento poreikį bei prijungimo galią.</p> <p>VERT:</p> <p>1.1.3. Įpareigoti ESO viešai skelbti techninių sąlygų išduodamų teikiant skirtingas prijungimo paslaugas kriterijus, reikalavimus ir (ar) naudojamus algoritmus.</p> <p>1.1.4. Įvertinti galimybę sukurti aiškesnį mechanizmą, leidžiantį klientams atgauti sumokėtą kainos dalį už techninėse sąlygose</p>

	<p>nurodytus tinklo plėtros sprendinius, kurie objektyviai viršijo jų poreikį.</p> <p>1.1.5. Reguliariai vykdyti patikrinimus, siekiant nustatyti, ar ESO išduodamos prijungimo sąlygos su tinklų plėtra atitinka nustatytus reikalavimus ir yra optimalios ir proporcingos kliento poreikiams.</p> <p>ESO:</p> <p>1.1.6. Tobulinti prijungimo sąlygų peržiūros sistemą, kuri tikrintų prijungimo sąlygų tinklų plėtrai sąnaudų (išlaidų), pagrįstumą ir atitiktį reikalavimams.</p> <p>1.1.7. Užtikrinti, kad išduodant prijungimo sąlygas būtų pateikti išsamūs paaiškinimai ir individualių techninių sprendimų motyvai.</p> <p>1.1.8. Parengti išduotų prijungimo sąlygų tinklų plėtrai, rekonstravimui klientams pagrįstumo ir ESO darbuotojų pareigų vykdymo jas išduodant patikrinimus tvarką ir periodiškai atlikti tokius patikrinimus.</p> <p>1.1.9. Apibendrinti ir viešai skelbti pagrindinius bendrus sprendimų, išduodant prijungimo sąlygas, priėmimo kriterijus ir reikalavimus bei naudojamus algoritmus juos klasifikuojant pagal teikiamų prijungimo paslaugų rūšis.</p>
<p>1.2. Laisvų naudoti ir generuoti galių rezervavimo sistema ir nevienodas galių rezervavimo skirtingoms prijungimo paslaugoms teikti teisinis reguliavimas sudaro sąlygas klientų piktnaudžiavimui, kai klientai gali rezervuoti perteklines galias, dirbtinai sumažinti tinklo prieinamumą ir apriboti kitų klientų galimybes gauti prijungimo paslaugą</p>	<p>ENERGETIKOS MINISTERIJAI:</p> <p>1.2.1. Užtikrinti kaip galima panašesnius leistinos naudoti ir leistinos generuoti galios tinkle neatlygintino rezervavimo trukmės terminus.</p> <p>1.2.2. Skatinant racionalų galios rezervavimą ir naudojimą, nustatyti optimalų neapmokestinamą galios dydį prijungimo paslaugų klientams ir (ar) jų grupėms ir įvesti galios mokestį ir (ar) galios</p>

<p>be tinklo plėtros. Tokia perteklinių galių rezervavimo praktika gali nepagrįstai sukurti tinklo plėtros poreikį, kurio kaštai gali būti perkelti kitiems vartotojams. Šios reguliavimo ir praktikos spragos didina korupcijos riziką ESO rezervuojant perteklines galias ir neskatina klientų atsakingai bei realiai vertinti rezervuojamos galios poreikį ir racionaliau rezervuoti tik reikalingas galias (antikorupcinės pastabos ir motyvai pateikti 3.3 skirsnyje).</p>	<p>dedamąją klientams rezervuojant galią, viršijančią neapmokestinamą galios dydį.</p>
	<p>VERT:</p> <p>1.2.3. Užtikrinti prijungimo paslaugų kainų diferencijavimo metodikos pakeitimus dėl galios mokesčio ir (ar) galios dedamosios nustatymo prijungimo paslaugų įkainiuose.</p>
	<p>ESO:</p> <p>1.2.4. Imtis veiksmų ir papildomos viešinimo informacinės kampanijos, skatinant klientus pagal jų planuojamą naudoti įrenginių specifikacijas realiai įvertinti galios poreikius ir sudaryti sąlygas klientams realistiškai įsivertinti reikalingą galią prieš teikiant paraišką, siekiant mažinti perteklinių galios rezervacijų skaičių.</p>
<p>1.3. Prijungimo paslaugų kainų apskaičiavimo teisinis reguliavimas ir kainos nustatymo pagal faktines ESO sąnaudas (išlaidas) kainodara yra ydinga, sudaro sąlygas ESO perskaičiuoti prijungimo paslaugų kainas, kurios iš anksto nėra žinomos klientui, todėl kelia susitarimų, teikiant prijungimo paslaugas, riziką. Tokia praktika suteikia ESO darbuotojams plačią diskreciją apskaičiuoti ar perskaičiuoti paslaugų kainas nesant kliento kaltės, didina interesų įtakos ir konflikto tikimybę, gali pažeisti vartotojų teises bei skaidraus energetikos sektoriaus principus, silpninti pasitikėjimą ESO, reguliuojančiomis institucijomis ir valstybės energetikos politika</p>	<p>ENERGETIKOS MINISTERIJAI:</p> <p>1.3.1. Tobulinti prijungimo paslaugų kainodarą suteikiant teisę VERT įvertinti, peržiūrėti ir konsoliduoti visų prijungimo paslaugų kainodarą, užtikrinant, kad visiems tipinių prijungimo paslaugų teikimo atvejais, išskyrus atskiras objektyviai ir aiškiai apibrėžtas verslo klientų ir kitų netipinių klientų grupes, būtų taikomos vienodos diferencijavimo sąlygos už prijungimo paslaugas.</p>
	<p>VERT:</p> <p>1.3.2. Įvertinti ir peržiūrėti visų prijungimo paslaugų kainodarą, užtikrinant vienodas sąlygas kiekvienai prijungimo paslaugai, kai klientus galima identifikuoti pagal vienodus principus, išskyrus aiškiai apibrėžtas atskiras verslo klientų</p>

<p>(antikorupcinės pastabos ir motyvai pateikti 3.4 skirsnyje).</p>	<p>ir kitų netipinių klientų grupes, kuriems individualiai reikalinga tinklo plėtra, įvertinus kryžminio finansavimo ir neadekvačių ESO investicijų kaštų riziką.</p> <p>1.3.3. Tobulinti kainos (įmokos) už paslaugas perskaičiavimo kriterijus ir sąlygas, leidžiančius ESO prijungimo paslaugos kainą perskaičiuoti tik paaiškėjus naujoms techninėms tinklo aplinkybėms, kurių objektyviai nebuvo sudarant sutartį, taip pat dėl kliento kaltės (pavyzdžiui, paslaugos teikimo metu pažeisti sutartyje nustatyti kliento įsipareigojimai ir dėl to pasikeitę ESO paslaugos teikimo kaštai), o tais atvejais kai buvo sudaryta atskira verslo klientų prijungimo paslaugos teikimo sutartis su netipiniais klientais - paaiškėjus joje numatytoms papildomoms kainų perskaičiavimo aplinkybėms.</p> <p>1.3.4. Užtikrinti, kad ESO pateiktą informaciją dėl paslaugos teikimo sutartyje nurodytos kainos perskaičiavimo raštu, nurodant klientams teisinį perskaičiavimo pagrindą ir faktines jo perskaičiavimo priežastis ir aplinkybes.</p> <p>ESO:</p> <p>1.3.5. Tobulinti vidinę kainų perskaičiavimo kontrolės sistemą, siekiant kuo tiksliau apskaičiuoti paslaugos kainą, kuri kiek galima daugiau sumažintų vienašališkus kainos perskaičiavimus.</p> <p>1.3.6. VERT nustačius prijungimo paslaugos įkainius, juos paskelbti ESO interneto svetainėje, įdiegti prijungimo paslaugų kainų skaičiuoklėse ar sudaryti kitas sąlygas ir galimybes visiems tipinių prijungimo paslaugų klientams gauti</p>
---	--

	<p>informaciją apie paslaugos kainą neteikiant paraiškos.</p> <p>1.3.7. Reguliariai skelbti ataskaitas apie kainų perskaičiavimo atvejus ir pagrindus.</p>
<u>2. Kitos antikorupcinės pastabos:</u>	
<p>2.1. Galiojantis teisinis reguliavimas ir ribotas ESO viešinamos techninės informacijos apie prijungimo paslaugų galimybes ir sąlygas prijungimo paslaugų klientams prieinamumas, sudėtingas jos naudojimas bei jų neaiškumas, taip pat galiojančio teisinio reglamentavimo ribotos ESO skaičiuoklės galimybės nesudaro vienodų, skaidrių ir sąžiningų sąlygų visiems prijungimo paslaugų klientams gauti kuo tikslesnę informaciją apie ESO paslaugos kainą (antikorupcinės pastabos ir motyvai pateikti 3.1 skirsnyje).</p>	<p>ESO:</p> <p>2.1.1. Atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą, tobulinti ESO naujo vartotojo prijungimo ir galios didinimo paslaugų kainos skaičiuoklių funkcionalumą, sudarant galimybę visiems potencialiems klientams, išskyrus verslo klientus, kuriems reikalinga individuali tinklo plėtra, gauti objektyviai apskaičiuotą preliminarią kainą. Nesant galimybei apskaičiuoti preliminarios prijungimo paslaugos kainos, užtikrinti, kad visiems potencialiems klientams, būtų suteikta kaip galima tikslesnė informacija apie preliminarią paslaugos kainą pagal objekto geografinę vietovę be paraiškos pateikimo, nurodant galimą paklaidą ir kitas faktines kainos pasikeitimą lemiančias aplinkybes.</p> <p>2.1.2. Atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą, sukurti atskiras kaip galima tikslesnes gaminančių vartotojų ir gamintojų prijungimo paslaugų kainų skaičiuokles teikiant prijungimo paslaugas. Nesant galimybės apskaičiuoti preliminarios prijungimo paslaugos kainos, užtikrinti, kad visiems potencialiems klientams, būtų suteikta informacija apie preliminarią paslaugos kainą pagal objekto geografinę vietovę be paraiškos pateikimo, nurodant galimą paklaidą ir kitas faktines kainos pasikeitimą lemiančias aplinkybes.</p>

	<p>2.1.3. Atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą, paskelbti aiškias kainų skaičiuoklės naudojimo instrukcijas ESO interneto svetainėje, nurodant prijungimo paslaugas, kokius duomenis skaičiuoklė naudoja ir kaip apskaičiuojama kaina, kokia galima paklaida ir kitas faktines kainos pasikeitimą lemiančias aplinkybes.</p> <p>2.1.4. Skaitmenizuoti prijungimo paslaugų preliminarių prijungimo paslaugų kainų apskaičiavimo procesą, įtraukiant į skaičiuokles reguliariai atnaujinamą informaciją apie tinklo pajėgumus ir prijungimo paslaugų teikimo galimybes pagal geografinę vietovę.</p>
<p>2.2. ESO ne visais atvejais užtikrina veiksmingą privačių interesų valdymą ir kontrolę. Nustatyta atvejų, kai ESO darbuotojai nedeklaruoja arba deklaruoja netinkamai savo privačius interesus su ESO rangovais, taip pat neinformuoja savo tiesioginių vadovų ir dalyvauja derinant prijungimo sąlygas, kai rangos darbus atlieka ESO žinomi su darbuotojais susiję ESO rangovai. Tokiu būdu ESO darbuotojai gali būti šališki ir siekti naudos priimant sprendimus. Nesiėmus papildomų interesų kontrolės priemonių, didėja ESO nepotizmo, darbuotojų favoritizmo, piktnaudžiavimo, galimų neskaidrių susitarimų, žalos ESO, klientams ir viešiesiems interesams rizika, mažėja pasitikėjimas ESO veikla (antikorupcinės pastabos ir motyvai pateikti 3.5 skirsnyje).</p>	<p>ESO:</p> <p>2.2.1. Atlikti šiame skirsnyje nurodytų prijungimo paslaugų teikimo atvejų patikrinimą, nustatčius pažeidimus, informuoti STT ir kitas atsakingas institucijas.</p> <p>2.2.2. Tobulinti ESO darbuotojų privačių interesų kontrolės sistemą, siekiant laiku identifikuoti galimus interesų konfliktus ir jų regimybes ir užtikrinant, kad ESO atliktų planinius (bent kartą per metus) ESO darbuotojų deklaruotų duomenų patikrinimus, siekiant patikrinti dalies ESO darbuotojų faktinius ryšius su ESO rangovais ir klientais.</p>

Almantas Gudonis, tel. +370 691 97132, el. p. almantas.gudonis@stt.lt
Rengėjo tiesioginis vadovas Domantas Lukauskas, Korupcijos rizikos skyriaus viršininkas,
tel. +370 656 60933, el. p. domantas.lukauskas@stt.lt

5. NAUDOTŲ TEISĖS AKTŲ, KITOS INFORMACIJOS IR DOKUMENTŲ SĄRAŠAS

I. TEISĖS AKTAI⁶⁹

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.
3. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas.
4. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas.
5. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas.
6. Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymas.
7. Europos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva 93/13/EEB „Dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais“, prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A31993L0013>
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 5 d. reglamentas (ES) 2019/943 „Dėl elektros energijos vidaus rinkos“, prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:02019R0943-20220623>.
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2018 m. gruodžio 11 d. direktyva (ES) 2018/2001 „Dėl skatinimo naudoti atsinaujinančiųjų išteklių energiją“, prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:02018L2001-20240716>.
10. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 5 d. direktyva Nr. (ES) 2019/944 „Dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių“, kuria iš dalies keičiama Direktyvos 2012/27/ES, prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0944>.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2023 m. vasario 1 d. nutarimas Nr. 65 „Dėl elektros tinklų pralaidumų paskirstymo proporcijų ir pralaidumų dalies atsinaujinančius energijos išteklius naudojančioms elektrinėms sausumos teritorijoje nustatymo iki 2030 metų“.
12. Naujų buitinių vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų sutarčių standartinių sąlygų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2010 m. spalio 6 d. įsakymu Nr. 1-280 „Dėl naujų buitinių vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų sutarčių standartinių sąlygų aprašo patvirtinimo“.
13. Elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2010 m. vasario 10 d. įsakymu Nr. 1-38 „Dėl elektros energijos tiekimo ir naudojimo taisyklių patvirtinimo“.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, analizuojamų subjektų sprendimai.

14. Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. 1-127 „Dėl Elektros energijos gamintojų ir vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos aprašo patvirtinimo“

15. Skaičiuojamųjų elektros apkrovų nustatymo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2014 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. 1-312 „Dėl skaičiuojamųjų elektros apkrovų nustatymo metodikos patvirtinimo“.

16. Elektrinių ir elektros tinklų eksploatavimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. 1-211 „Dėl elektrinių ir elektros tinklų eksploatavimo taisyklių patvirtinimo“.

17. Elektros įrenginių įrengimo bendrosios taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. vasario 3 d. įsakymu Nr. 1-22 „Dėl Elektros įrenginių įrengimo bendrųjų taisyklių patvirtinimo“

18. Elektros energijos įrenginių prijungimo prie elektros tinklų įkainių nustatymo metodika, patvirtina Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2011 m. liepos 29 d. nutarimu Nr. O3-235 „Dėl elektros energijos įrenginių prijungimo prie elektros tinklų įkainių nustatymo metodikos patvirtinimo“.

19. Pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašas, patvirtintas Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2020 m. balandžio 9 d. nutarimu Nr. O3E-289 „Dėl pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašo patvirtinimo“.

20. Pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašas, patvirtintas Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2022 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. O3E-833 „Dėl pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašo patvirtinimo“.

21. Pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašas, patvirtintas Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2023 m. kovo 3 d. nutarimu Nr. O3E-252 „Dėl pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašo patvirtinimo“.

22. Pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašas, patvirtintas Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos 2024 m. birželio 11 d. nutarimu Nr. O3E-828 „Dėl pasinaudojimo elektros skirstomaisiais tinklais tvarkos aprašo patvirtinimo“.

23. Lietuvos standartas LST EN 50160 „Viešųjų elektros tinklų įtampos charakteristikos“.

24. ESO Elektros energijos klientų prijungiamų prie skirstomųjų elektros tinklų prijungimo sąlygų rengimo proceso aprašas.

25. ESO Elektros energijos vartotojų, gamintojų ir gaminančių vartotojų įrenginių prijungimo prie skirstomųjų tinklų prijungimo sąlygų rengimo taisyklės.
26. ESO Elektros skirstomojo tinklo technologinės plėtros standartas.
27. UAB Lietuvos Energija įmonių grupės darbuotojų privačių interesų deklaravimo taisyklės, patvirtintos UAB „Lietuvos Energija“ generalinio direktoriaus 2019 m. rugpjūčio 2 d. sprendimu Nr. SPR_2019-40.
28. AB „Ignitis grupė“ įmonių grupės privačių interesų deklaravimo taisyklės, patvirtintos AB „Ignitis grupės“ Verslo atsparumo vadovo 2023-09-11 sprendimu.
29. ESO tinklo plėtros medžiagų techniniai reikalavimai ir jų sąrašas, prieiga internete: <https://www.eso.lt/web/partneriams/partneriams-rangovams/elektros-darbu-rangovams-ir-tiekejams/techniniai-reikalavimai/4216#c2668>.
30. AB „Ignitis grupė“ antikorupcinė politika, patvirtinta AB „Ignitis grupės“ valdybos 2022-08-16 sprendimu Nr. PR_2022-50, prieiga internete: https://ignitisgrupe.lt/sites/default/files/public/2024-02/AB_Ignitis_grupe_imoniu_grupes_Antikorupcine_politika_22.pdf.

II. TEISMŲ PRAKTIKA IR TEISMŲ SPRENDIMAI

31. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2012 m. birželio 14 d. sprendimas byloje Banco Espanol de Crédito, SA prieš Joaquen Calderón.
32. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. gegužės 30 d. sprendimas byloje Asbeek Brusse ir de Man Garabito prieš Jahani BV.
33. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje Birutė Šiba prieš A. D.
34. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje Kasler ir Kaslerné Rabai prieš OTP Jelzalogbank Zrt.
35. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. vasario 26 d. sprendimo byloje Bogdan Matei, Ioana Ofelia Matei prieš SC Volksbank Romania.
36. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. balandžio 23 d. sprendimo byloje Jean-Claude Van Hove prieš CNP Assurances SA.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-397/2011.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-67/2012.

39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2012.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-248/2016.
41. Vilniaus apygardos teismo 2022 birželio 17 d. nutartis Nr. e2A-1117-275/2022.

III. KITA INFORMACIJA, DOKUMENTAI

IR NUORODOS

42. Valstybės kontrolės 2023-10-24 audito ataskaita Nr. VAE-6, prieiga internete: <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/24196/elektros-energetikos-sektorius-valdymas> .
43. Lietuvos Respublikos Seimo Energetikos ir darnios plėtros 2023-05-03 komisijos posėdis, prieiga internete: <https://www.youtube.com/watch?v=qKnyVWkSK-A&t=37s>.
44. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos interneto svetainė, prieiga internete: <https://vtek.lt/> .
45. ESO interneto svetainė, prieiga internete: <https://www.eso.lt/web/namams> .
46. Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos interneto svetainė, prieiga internete: <https://www.regula.lt/>.
47. AB „Ignitis grupė“ interneto svetainė, prieiga internete: <https://ignitisgrupe.lt/> .
48. Privačių interesų registras, prieiga internete: <https://pinreg.vtek.lt/app/> .
49. 15 min.lt straipsnis, prieiga internete: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/eso-elektros-ivedimo-skaiciuokle-nustebino-reali-suma-desimt-kartu-didesne-664-2140544> .
50. Diena.lt straipsnis, prieiga internete: https://diena.lt/naujienos/kaunas/miestopulsas/eso-lupikauja-israse-tris-kartus-didesne-saskaita-1120437#google_vignette.
51. Kauno diena straipsnis, prieiga internete: https://m.kauno.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/eso-reketas-uz-paslaugas-reikalauja-primoketi-1145816#google_vignette.
52. Delfi.lt straipsnis, prieiga internete: <https://www.delfi.lt/verslas/energetika/saules-elektrine-isirenge-gyventojai-prakalbo-apie-problemas-issikaseme-sau-duobe-120009501>.
53. 15 min.lt straipsnis, prieiga internete: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/problemos-su-eso-nesibaigia-elektros-nesulaukianciu-gyventoju-vis-daugeja-bet-teisininkas-geru-ziniu-neturi-664-1947034>.

54. Made in Vilnius.lt straipsnis, prieiga internete: https://madeinvilnius.lt/naujienos/lietuvos-naujienos/vert-ir-eso-siulo-ivesti-galios-mokesti-buitiniam-vartotojam/#google_vignette
55. LRT.lt straipsnis, prieiga internete: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2497835/eso-paslaugomis-nusivyle-klientai-skundziasi-ilgais-terminais-ir-neaiskia-kainodara>.
56. Rekvizitai.vz.lt skelbiami ESO veiklos rodikliai, prieiga internete: https://rekvizitai.vz.lt/imone/energijos_skirstymo_operatorius/apyvarta/.
57. Kita ESO ir VERT atsakingų asmenų STT pateikta informacija ir dokumentai.
-